89

IO. FRANCISCI PICI MIRANDVLAE ET CONCORDIAE DOMINI, DE AVRO

LIBRI TRES.

OPVS SANE AVREVM IN QVO de Auro tùm æstimando, tùm conficiendo, tùm vtendo ingeniosè & doctè disseritur.

CVM EXPLICATIONE PERVTILI & periocunda complurium, tam Philosophię quàm facultatis Medicæ arcanorum.

CVM PRIVILEGIO.

VENETIIS,
Apud Ioannem Baptistam Somaschum.
M D L X X X X V I.

ILLVSTR^MO PRINCIPI
ET AMPLISSIMO S·R·E·
CARDINALI
ALOISIO ATESTINIO·

CÆSAR CAPRILIVS
Perpetuam felicitatem.

SAEPENVMERO dum cumulum tuorum erga me meritorum Illustrissime Presul animo reuolui, cœpi mecum cogitare, ut aliquod egregium ac præclarum tibi præstare possem, quo tantorum officiorum magnitudini, quoad eius fieri posset, responderem. Sed profectò non tantum difficile, sed difficillimum fore perspexi. Non enim mihi excidit e memoria, quantum mihi ostenderis humanitatis ac beneuolentiæ, cum uiueret Illustriss. Eleonora soror tua charissima, mihiq; patrona amantissima. Non sum immemor munificentissimi animi tui cum me uoluisti singulari Canonicatus dignitate decorare. Non deniq; oblitus verborum quæ post eius obitum amoris & caritatis plenissima mecum habuisti. Vtinam mea senilis conditio mihi perstitisset, ut sub tuo patrocinio viuere potuissem, ac mori, nunquam equidem tam diuinum munus recusauissem, nec a latere tuo recessissem, simul & quam te merito obser

uarem,& quam in te amando, tibiq; seruiendo nemini cō cederem, omnibus palam ostendissem; sed silentio non preteribo studia, ac officia; quibus non modo omnes, sed me pręsertim prosequtus es, dum Romam, ac Tybur, tui inuisendi causa cum Ill. Beutiuolis perueni, eum in ędib. Tiburtinis te e graui morbo conualescentem, sed adhuc paululum in lecto infirmum inuenimus. Primum.n. omnes hilari fronte, ac lęto animo, vt tui semper moris est, excepisti atque hospitatus es; deinde aliis recedentibus illico me ad te reuocari iussisti, & prope lectum tuum sedere voluisti, ubi per integram horam, quibus uerbis, quo vultu, & quæ mihi polliceri dignatus es, referre non facile est. Nouerunt pariter Ill. Bentiuolij, & dum apud te fuerunt, & cū a te recesserunt, qua munificentia & liberalitate a teipso, & ab omnibus optimatibus tuis amplissimis viris fuerimus suscepti: Inter quos aderat Perillustris Ptholomeus magnus œconomus, Reuerend. Manzolus Regiensis Episcopus dignis s. Valde Illustres viri Hercules, & Octauius Estenses Tassonij, Eques Roma, Eques Coloredius comendatarius, Eques Madius, Ill. Giliolius Pignatius, Zōchius, Lombardinius, Bonaciolius, & alij quamplures, qui ob virtutis splendorem, & animi integritatem, apud omnes clarissimi sunt: Quæ omnia ita intimo cordi etiam adhuc hęrent, ut nullum umquam tempus, nullaq; umquam obliuio possit tam insignem gratiam e memoria delere; Prætereo honores a te collatos, & conuiuium splendidissimum, tuo sumptu Romæ in amplissimis tuis ædibus Montis Iordani paratum, Dum te fauente Ill. Ioan. Bētiuolius adolescēs eximia spe, summeq; virtutis, creatus fuit eques Militensis, quo in loco discubuere ex altera parte in suprema mensa Ill. orator qui persona Ill. præsidis Militiæ Militensis fungebatur; Deinde post eum cæteri heroes, & Ill. uiri. Altera vero ex parte candidatus adolescens, nosque quamuis reluctantes, ordine in eodem ornatissimi cætus discumbere coacti sumus: Postremo in inferiori loco mēsæ maioris erga nos honoris, gratiæ, ac humanitatis equites, & viri Ill. sedere iussi sunt, vbi Pincerna Architriclinus,

& alij

& alij quamplures nobilissimi iuuenes ministrabāt. Quot genera dapum, quæ & quanta a peritissimis eius artis parata fuerint ornamenta, quæ vina preciosa, qui fructus, quę bellaria, quo ordine digesta, & qua pompa ordinata, si vellē sigillatim recensere longior mea esset oratio, & nonnullis rerum magnatis assentationis expers non haberet. Quod tamen vitium longe a me semper abfuit, Itaque hæc silentio inuoluam, & reuertar unde digressus sum, Pro tot ac tantis igitur in me singularibus collatis beneficijs ego homuntio quas referam gratias? quid retribuam? Non mihi sunt Arabum gaze, Non gemmæ, Non aurum, non opida, quibus tamen non indiges, cum diuitiarum amplitudine sis nemini secūdus. Quid agam? En tibi offero opus cui inscriptio est de Auro, opus sane aureum, quod olim Ioannes Franciscus Picus Mirandulæ, & Concordiæ Comes compilauit, uxoriq; suæ dicauit, vir sane & eruditissimus, & eius tempestatis facile in omni doctrinarum, & scientiarum genere princeps, quod mihi postquam Picus naturæ concesserat, aliquot post annos perlegendum credidit Ill. D. Iulia eiusdem filia, & quondam uxor Ill. Sigismondi Malatesti, quod cum ipsa e vita excessit, forte apud me relictum est, Ego vero sciens me non esse legitimum hæredem, manifesteq; percipiens quantam esset utilitatē, simul & voluptatem allaturum & verborum elegantia, & sententiarum grauitate, si in conspectum hominum prodiret, cepi cogitare ne in tenebris diutius iaceret; Publice igitur vtilitati consulens, & tanti viri existimationi, vt imprimeretur curaui, eoq; libentius feci; quoniam verebar, ne si forte post meæ vitæ cursum in alicuius inuidi manus peruenisset, illud sibi falso ac impudenter ascripsisset, ac arrogasset, actumq; esset de laboribus, ac vigiliis tanti, & tam preclari viri, Itaque & si multis districtus eram negotiis, id tamen quod datum est temporis libenter in eo recognoscendo & castigando impendebam. Plurimis. n. erroribus scatebat, tam ex parte scribentis dum auctor opus dictaret, quam ex indebita cura circa eius custodiam adhibita. Multę paginę erant e propria sede translatæ, multæq;

tæq;

teq;adeo latere, ut uix verum sensum artificiali coniectura potuerim elicere, quem tamen tandem percepi, & qua potui diligentia, utquam emendatissimum in lucem prodiret, operam dedi. Quapropter cum nihil aliud impresentiarum in me sit, quo possim tuorum erga me officioru͂, ac meritorum magnitudini aliqua ex parte satisfacere, hoc munusculu͂ memoris erga te animi mei argume͂tum offerre decreui, quod tibi putaui fore gratum, qui & in indagandis naturę arcanis solertissimus sis, & in omni virtutum genere ornatissimus. Qua de re, quamquam mihi latissimum campum propositum video, ut nemini deesse possit oratio, tacere tamen satius esse duxi, quam pauca dicere. Tot enim sunt uirtutes & laudes, quę de te vbiq; non iniuria prędicantur, vt in eis recensendis non minus esset laboris, quam si quis vellet vel stellas, uel fluctus maris enumerare. Quis.n.no͂ diceret me tuam gratiam, qua me tua singulari humanitate & clementia, longe vltra meritum meum prosequeris, expiscari? Tu igitur hoc munusculum hilari fronte accipito, quod profecto quandiu apud me latuit, semper optaui, ut sub tuo nomine ederetur, non ut a detractorum morsibus illud defendas, cum ipsum sese ab imperitorum insitijs, & ab iis qui & Naturæ vires, atq; artis præstantiam minime calent, facile tueatur: sed vt tanquam noua, pulcherrimaq; sponsa, & multis dotibus ornata, te duce ad suas nuptias prodeat. Ita uel nemo petulantis lingua audebit ipsum maledictis lacessere, ne te quoque quem omnes obseruant & uenerantur, aliquo modo lædat: vel si quis forte, quod Deus nolit, aliquid oblatrare ausus fuerit, facilius sub tuo nomine ac auspitiis, & ipsum se proteget, & multi eius pro tua summa dignitate, sumaq; uirtute, defensionem capient. Vale Amplissime Præsul, Sanctæ Ecclesiæ firmissimum columen, meq; ut soles ama. D. Ferrarię XV. Calen. Ianuarij. M D L X X X V I.

TABVLA CAPITVLORVM quæ in hoc volumine continentur.

LIBER PRIMVS.

LIBER SECVNDVS.

Aurum

LIBER TERTIVS.

FINIS.

IOAN. FR. MIRAN. DOM. CONCORDIAEQ. COMITIS

DE AVRO AD CONIVGEM

Liber Primus.

AVRVM NON SEMPER A PRIMORDIIS seculorum ipsiusq; inuentionis initio sic æstimatum consensu nationum, vt res cæteras metiretur. Cap. I.

VRVM, quod olim tanti factum est, tantiq; nunc passim fieri cernimus, quamnã ob causam tam eximiã æstimationem sui mentibus humanis inseruerit, insertãq; tenatius infixerit, mihi sæpe coniunx venit in mentẽ, vt exactius disputando cognoscerẽ: hinc.n. id videbã tãta cura, & tã superuacanea quæri solere, vt meritò priscis ab authoribus latinæ linguæ nomẽ traxisse diceretur ab auertẽdis mentibus hominũ, tãtoq; studio quæsitũ custodiri, vt iure dederit ansã græcis planè suspicandi deductũ nomen ἀπὸ τοῦ ὡρεῖν. ꝙ scilicet præ cæteris custodiretur, indeq; thesauri vocabulum efficeretur, Parte alia cum vtile fortassis aurũ videri posset, nullo vero modo necessariũ suapte naturæ, sed sola mortaliũ conspiratione progrediebatur animus vltra percupidus,

A videlicet

videlicet habēde veritatis. Atq; in primis recordabatur semper nō fuisse præfectū aurū cæteris, nō metallis modo, sed alijs externis oībus consensu nationū: nā vel expressa, vel tacita seculorū omniū cōspiratio, ut alijs rebus, quę dicūtur externa preponendū ipsū arbitrarer, mihi omnino nō persuadebatur. nulla. n. inter primordia conditi hominis auri mētio, qui & literarū monumētis antiquissimis relatū est, sine auro permulta secula vitā homines agitasse; Nec defuere, qui scripserint paulo ante troiana tēpora inuētū aurum ab Eaco, & argētū ab Indo Scythiæ Rege, & qui retulerint acceptū Thoanti, Eacliq;, & Ericthonio, et qui soli, Et qui Vulcano, Et qui ēt Chryso, cuius opinionis fuit Hypocrates ratus ab inuētore τὸν χρυσὸν hoc est aurū cognominatū; sciebā quoq; proditū memorię aurum in usum non habitum in Europa, multoq; minus conflaturā eius ante Phęnicis Cadmi tempora; Quid? q̄ auctis ēt græcorū florētibusq; rebus tantū auri nō potuisse tota græcia Corradi (retulit Athenæus) ut inaurari caput posset Apollinis amycley, Tātāq; raritatē eius, simul & caritatē apud Philippū regē fuisse, ut bene sibi actum duceret aurea phyala, & ea quidem paruula potiri, quā & sub ceruicali reconderet, si vera monumentis literarū mandauit Duris Samius, quē Philippi morem summæ licentiæ miror adscriptum à Plinio, cum in aureum Philippi poculum inueheretur? Absuerat tantum gręcis, ut id metalli colerent, quod etiam legibus uti vetuerint, il-

lud

llud ex historijs planè cognitum est, sine aureis argenteisq; numis & stetisse, & creuisse, Lacedemona procubuisse, & corruisse, cum sub Lysandro manubias captis Athenis aureas admisisset: Accedebat Plato, qui suis in legibus prohibuit aurum ab ullo priuato possideri: Atque idem ēt de argento promulgauerat, occurrebat illius animo fortassis rarissimum quondam in grætia fuisse argenti atque auri usum, solisq; in templis id uideri solitum. Nec nisi in tripodibus & immaguncculis, quas primum Lydiæ Reges Gyges, & Croesus, deinde Siculi tyrani posuissent, Mox Phocensibus delphos populantibus id metalli per greciam quoquomodo uulgari cepisse. Nec non ad auri minuendam æstimationem illud mihi succurrebat, ꝙ apud hebreos in eius copia metalli sit inuentum æs, auro præstantius; Modo retulerit uera Iosephus in septimo & in undecimo antiquitatum: Veniebat ēt ad memoriā mandatum esse hystorijs ipsa in Italia castris suis interdixisse spartacum, ne quis aurum haberet, aut argentum. Et post innumera tot seculorum curricula perseuerasse apud nōnullas Asiæ, & Apbricæ gentes, ut aliæ paruo duxerint aurum, aliæ pro nihilo ēt habuerint, ac in India, quæ putatur auri feracissima, si de ea parte, quam uicit Alexander Macedo, faciamus mentionem, non fuisse aurum ex eius rerum gestarum grecis scriptoribus accepimus, tametsi direpta perside tantum auri nactum regem ipsum, ut ad illud cōuehendū uix fuerint

ſatis mulorũ trigintamillia. Colligamus igitur cõueniſſe quidẽ mortales, vt aurũ nimio plus æſtimarẽt, cur aũt cõuenerint non conſtare, nec ratum ſemper ſtatumq; fuiſſe, vt omnibus in vniuerſum nationibus placuerit aurum menſuram eſſe rerum cæterarum.

QVOD NON TANTI VT FIT DVCENDVM ſit aurum ex vtilitate de rei natura petita. Cap. II.

Inimi verò ducebã argumẽtum, quo perſuadere vulgi hominibus quidã ſunt adnixi, Plurimũ eſſe vſui mortalibus aurũ. Nã cõtra ipſe ferrum obijciebã, ſine quo nec agricultura conſiſtit, ars non minus neceſſaria, q̃ cõis; Atq; ut ait Xenophon omniũ artiũ mater, & nutrix, ſed nec ædificatoria ſatis extruitur, nec Nautica planè cuſtoditur, ut omittã militarẽ, quæ tametſi nocet quibuſdã, non tamẽ oĩbus ſuffragabatur ſtatim nobis hemiſtichion illud. ferroq; nocentius aurum, atq; dictum aliud, non abſimile, auro ferrum inter bella gratius.

Proximumq; huic accedebat id elogij proſciſſum eſſe conuitijs aurum ab optimis quibuſq;, & ad pernitiem vitæ repertum, ſubinde quoque recordabar & miratam olim uetuſtatem, & indignatam ſimul, q̃ prius tenuerit aurum, cum id eludere niteretur ſub Mide fabula; cui nihil omnino ſolidæ opis ad vitam congeſta moles

moles auri præstitisset. Porrò usus in rebus commutandis pollens causa non fuerit auri tantopere æstimandi, cũ antiquissimi Reges, non aurum & argentum, sed æs planè signarent, cuius rei ferunt inuentorem saturnum, à quo sit etiam nuncupatum ærarium, quod Cæcilio Cipriano placuit, quamq; scribunt alij signandæ monetæ principem fuisse Ianum saturni æqualem, & hospitem, qui nauim, qua vectus ille fuerat numis impresserit, Apud Romanos quoque primum æri fuit inusta nota, deinde argento, & aliquot post annos auro, quandoquidem Primus Romanorum septem Regum Seruius iussit æri notam, Primus consulum fabius argento, mox & aurum quoque signatum.

QVOD AESTIMATIO PRAECELLENS auri non pendeat ex medicina. Cap. III.

VÆ verò de medica facultate summebantur à me, contra me ipsum Epicheremata quæpiam communia, & ex letitia, & ex ope temperamenti corporei de longinquo ducta pro me quoque ex eadem facultate dessumebãtur, contraria quandoquidẽ ex aggestis aureis numis illa lætitia est tãtisper, dũ subit animũ diuitis posse alia quæ sibi placeãt numorũ erogatione cõparari, sed imaginationis, et cogitationis, et animi hoc propriũ

est, non temperaturę corporeę, quæ de crassa feculentaq; materia dissultat: huc accedit, quod multa sunt quę humanę corporum temperationi prodesse dicunt magis, atq; etiam à medicis antiquioribus laudata magis ad uitam refocillandam, & vires commodo sufficiendas, quorum facilius multo, minorique impendio compotes efficimur; Neque enim ulla metalla nutriunt, ut est apud peripatheticos antiquiores receptum, Nequeunt enim concoqui sic, ut in carnem uertantur, & sanguinem. Quod & comprobatum est experimentis eorum, qui bellorum turbinibus, & regionum vastitate perculsi, subterraneis in specubus oculentes se se, numos aureos complicatos instar Catapotij dimiserunt in ventrem, Mox eos suo pondere, suoq; colore compererunt. Et si quid forte deperijt absumptumq; fuit innato calore, id quidem parum, alioqui optimum extitisse uitæ remedium Iudęis, dum Hyerosolima obsideretur ad Titum Cęsarem confugientibus, si aurum concoqueretur, sic uti nutriret deglucientes, namq; non fuissent ab auarissimis Assirijs, & Arabibus dissecati, vt aurum quòd ante demiserant in uentrem eorum in uisceribus inuenirent; Quorum tam ingens numerus, ut una nocte duobus hominum millibus sint intestina concisa, cuius rei auctor est Iosephus confirmator Egesippus: miseris igitur illis in uentriculo condebantur aurei numi, tanquam in arca, non

summe-

summebantur ad famem tolerandam, quoniam diffusi iam per totum corpus, & modificati fuissent cæterorum instar eduliorum. Quid? quod nec odore quoque mulcet aurum, nec sapore fouet eos vapores, qui de humanis tolluntur corporibus, à medicis spiritus nuncupati, quin etiam ingrato sunt sapore metalla omnia, & odore sulfureo, atque ideo non possunt quoquomodo non obesse ijs, qui ægre decumbunt, tantum abest, vt abeuntem animam suo delinimento retineant; Extat magni Alberti sententia generatim lata, sapores, & odores omnium metallorum esse quoquomodo fætidos, tametsi vt minimum odoris, ita minimum insit fętoris in auro, propter coalitam sulphuris in temperatione ipsius eximiam subtilitatem: sunt autem, quæ & olfatu non solum, sed gustu magis opitulentur sanis æque, & ægrotis, ac minori quàm aurum precio veneant; Cum vero sese ingereret memoriæ Plinium scripsisse quondam vulneratis aurum applicari, & infantibus contra veneficia, vt minus nocerent, alijs quoque nonnullis opem ferre, Non excidebat etiam memoria, plures ab eodem Plinio (si magno ille præiudicio nobis esse quiret, vituperationes auri quàm laudationes esse perscriptas, Nec non illum mandasse chartis auro virus quoddam inesse, eamq; in primis ab eo proditam recordabar clausulam, cui enim fodiendi causa medicina? à qua si non excludit aurum postea aliorum certe, vt ei mos perpetuus id fa-

ctum est, auctoritate. Citat.n. Varronem, cuius tamen ætatis vir, & in medica materia præcipuus, Dioscorides nullius ex auro medicinæ protulit experimenta, Dixi ęta te Varronis Dioscoridem uixisse, communem secutus opinionem, & Suydæ monumenta, & si scio esse, qui malunt ætate Plinij fuisse Dioscoridem propter Lienij Bassi mentionem, sed vellem eos animaduertisse, vixiße quoque Dioscoridem Arrij tempore, cui dicat volumen de simplici medicina, Arrij dico non eius, quem de aspiratione Catullus irridet: Nec eius, qui nostræ religionis hostis acerrimus blasphemias in Christum Dominum peruicacissime iecit, sed eius qui Alexandrinus pariter fuit, & Augusto Cæsari post partam victoriam de Antonio & Cleopatra magno est habitus honore, sed siue antiquior Plinio Dioscorides, siue æqualis parum videtur referre, Varro certè triumuirali proscriptione consumptus est, & sub Antonio triumuiro floruit ipse Dioscorides, à quo deinceps græcia latium barbarices, medicam materiam accepit, atque id quidem priori damus opinioni: posteriori vero, quod apud Plinium Dioscoridis est mentio, siue antiquioris, siue proximi, siue mauis ęqualis. Hic sanè Dioscorides cuiusnis seculi vir fuerit, multa tradidit propriis capitibus argenti viui, æris, ferri, plumbi medicamenta, non auri: Atque eius etiam vix meminit in hydrargyro, ea de causa, quod si haustum fuerit, nocueritque, ei malo au

ri

ri ramenta succurrant, atque hoc inter tractandum medicam materiam; Dum vero differit de venenis aconito dicit repugnare merum in quo candens aurum sit extinctum, at hoc non illi proprium dicit, sed communẽ esse medellam argento, ferro, ferriq; scoriæ, quæ tantũdem polleant, idq; Paulus Ægineta recipit differens de venenis, Galenus longe iunior Dioscoride, neque de potestate simplicium medicamentorum differens, neque de compositura ipsorum, auri meminit, quantum ipse meminerim: Nec ignoro Nicandrum Colophonium cecinisse in Alexipharmacis aurum vel argentum prodesse, nã siue quod Poeta fuerit, siue quod à Dioscoride, & Galeno, tanti factus non sit, ut eius testimoniũ ac in causa pro legitimo citaretur, siue quod argentum æquè ac aurũ, ἐν πώματι θολερῷ scribit valere, parum videtur habere momenti; Nam signat turbidum effici liquorem metallo, eundemque potari: sed ego tamen non abnuerim aurũ medicam vim obtinere; sed quantula quæso portio reperietur si conferamus id innumerabilibus rebus, quibus inest potestas medendi, abigendique venena? par sit de argento, iudicium. Quod si nec medicæ fert opem facultati, nec voluptati confert: Unde quæso illa cõis tot uasorũ siue aureorum, siue argenteorum conquisita per tot labores aggestio? Videtur enim mensa argenteis saltem vasis instructa dessignari nobilitas: At Vitruuius in octauo libro, de aquis differens ad calcem

cum

cum meminisset, ostendissetq; plumbo inesse vitium, proptereaque fistulis eius aquas infici, plane subiunxit saporem argenteum solere vitari: Cum ij qui extructas haberent argenteorum vasorum mensas, tamen propter saporis integritatem fictilibus uti consuessent; Quibus certè consentiunt multi nostræ tempestatis principes, qui posthabitis ad mensarum usum argenteis, & crateris, & patinis, præoptant sibi ad ferculorum mondiciem fictilia uasa ex India, Æthiopia, Ægipto comportata, quæ si defuerint, prusiaca malunt ex Bythinia conuecta, tametsi non sint figulis nati genitoribus, ut ille de Agathocle cecinit, qui propterea samia uasa prætulerit argenteis, Iam triumuir Antonius, qui au ctore Messalla in omnibus obscenis desiderijs non utebatur nisi auro, saporem auri non concupiisse proditur, reiecisse autem uidetur Propeia Neronis, quæ soleas ex auro suis quadrupedibus nobilioribus induit, Non ignoro medicos Arabas mandasse literis, aurum quam quam non nutrit, mulcere tamen oculos. Addo ego & immaginariam uim ratione iam explicata, tanti ne igitur faciendum, ut metiatur omnia? cordis tremori opem ferre quoquomodo credam naturali usus ratione? neque enim consequitur, ut antea dicebamus, ut frustra uideantur illa uerba Nicandri.

EX PO-

EX POTABILI AVRO NON PENDERE præcipuam ipsius metalli nobilitatem. Capit. IIII.

ÆC ego non decernendo, sed disputando perstrinxerim quando & potabili auro dicuntur uti quidam ad omnes tollendas ægritudines, & sanitatem tuendam, atqur ad uitam quantum per uires naturæ licet prorogandam. Ego uerò, ut id non abnuerim sic asseruerim posse id ipsum ab ijs, qui contradicendi peritia pollent in controuersiam duci, fortè dicent constare satis apud eos, qui propinant aurum, id quidem proprie non potari, sed eius portionem subtiliorem purioremq; coniunctę essentiæ nuncupatione signatam. Verum super ipsa quinta essentia corporum superiorum, cum multa sint bella pugnata inter maximos philosophię duces, quorum milites adhuc confligant, à quo nam steterit uictoria, certè non assentiuntur Platonici, & peripateticę scolę, cuius principem optasse potius illam quintam naturam quàm probasse contendunt, nec sine admissis quinque suppositionibus quicquam habere iurium, & si cælo inquient ea non conceditur, concedetur ne ijs, quę sub cælo sunt de elementis coalita? Nam siue ex melle, siue ex sulphure, & hydrargyro,

drargyro, siue ex aqua stillati meri, siue ex terra quadam secreta, seu mauis ex nobilissimo quoddam genere calcanti, per multos traduces attenuati, potabile collige rint aurum, subtiliorem inde vim detrahi fatebuntur; Quintam essentiam detrahi non assentientur, quam si corrogare illi voluerint ex effectibus elementarijs, quos in ea non reperiri prædicabunt, presto erit responsum, vt contendant illos apparitionem pro re sugerere concursibus quoque causarum diuersis, & in vnum conflatis atque refractis tribuent effectus, quos & aliæ res prome re queant: Deinde si gratis id condonent peripateticis quomodo alteri eorum dogmati non obnunciauerint, idest ex metallis animalia non viuere; Verum vt rixantibus inter se medicis finiendam litem relinquant, sic asserent quascumque rationes ad hanc diem perpenderint potabi lis auri faciendi. eas quidem ad aurum per se bibendũ non pertingere: Liquet enim ab eis solere deduci aurum in cinerem, seu calcem dicere maluerint, quod multis fit modis, adeo vt reducere in pristinam formam, si for te libuerit, aut nullo id modo possis, aut egre, si quidem abscessit humor, quem si funditus dempseris, aurum sustulisti. Est Aristotelis, Theophrastiq; decretum, me tallis omnibus sic inesse liquorem, ut eo constituatur ipso rum natura, & à natura lapidum aperte dirimatur. Igitur adijcient ipsi, non bibetur aurum, sed eius rei, quę fuit aurum, portio liquore dissoluta extraneo, cui potestas

potestas insit inter molliendam, attenuandamq; auri calcem, quidpiam excerpere, quod bibi possit, sicut etiam in gemmis pollicentur, quas bibi proprie non posse, nemo est qui nesciat, quod si dixerint defensores, aliis etiam modis aurum liquescere, non inficias quod iuerint oppugnatores, sed asseruerint id fieri uel aquis consumptricibus, accedente sale uarij generis, uel succis mordacibus, ita vt vis inferratur auro, tollaturq; de sua sede, quam ei fuerat largita natura, proinde contendere quicquam non adquirere illum, propterea vt constituatur humanæ fouendæ naturæ sincerius. Nam si de auri natura in se se mentionem habeas, ea non erit apta nutritioni, quemadmodum ante deductum est ex peripato, si de admixta loquaris natura, ea etiam ipsi dicent, se iudice non erit aurum: constat enim propinari liquorem, qui guttatim ex vitreis vasis fluxerit, dum ignis calore vapores in sublime delati vertuntur in aquam, & alia misceri, quæ de reliqua petuntur medicinę facultate: id vero si uel aurum sit, uel gemmas bibere, cur non ij dicentur excrementa bibere, qui bibunt uinum eductum solo excrementorum uaria congerie ad id muneris pinguefacto? Egi causam eorum, qui aurum potabile uellent dispendere, quod ego quidem colligere maluerim, & optarim egregie posse ad nostri corporis aliorumque salubritatem, præcipue cum satis constet Antonium chirurgum nostrum superioribus annis matronam ex foro

Corne-

Cornelij pthisi morientem paucis diebus ab ipsa tabe liberam sanitati pristinæ restituisse, solo potabili auro, quod ex ipsius patrui Nicolai, cuius mentio fiet libro tertio confecerat disciplina, qua de re mihi sermo futurus amplior in eis voluminibus, quæ inscripti de uenenorum remedijs, & adhuc sub incude premuntur, sed sit collectum aurum, sit etiam potui datum ad salubritatem, fortassis inde manauerit tanta nobilitas auri, tanta conquirendi eius fames & rabies? Cum libra una eius metalli soluta in humorem, uel uni non Regi modo, sed regioni mederi queat, & inter mille mortalium Miriadas uix inuenias quindecim viros, qui aurum potabile quærant, & inter illos uix duo sunt qui potionis aureæ conficiendæ scij, gnarique sint.

QVOD ET AVRI PVRITAS ET DIVTVRnitas proprie, non sit causa ut fiat ab hominibus tanti. Cap. V.

IAM si puritas auro precipuam authoritatem conciliasse credatur, cogitemus hac in re subesse falláciam, si quidem & sordet, & tingit minus forte quam cætera metalla, sed tingit tamen, & contrectantes inquinat propter sulphur, quod non ei solum qualitate

litate miscetur, sed ipsa substantia, uti prodidit Albertus literis, & conuincitur experientia, proindeque fortassis Ægiptius Hermes nomine sulphuris aurum expressit, Num quæsouitri quàm auri maior est puritas? ut hinc princeps ille Romanus formidauerit ne si flecti posset, ut cæperat, & malleum sustinere perseuerasset, primas eriperet auro partes, & omnibus metallis viam præcluderet in mercimonijs, At diuturnitas eius celebratur, sed succurrat menti diuturniores esse lapides, & maiore habitos precio, qui nec sentiunt limam, nec ignem, nec ulla omnino contrahunt recrementa, nec sordibus maculant contrectatores, quæ nequeunt euitari si triueris diutius: At fundamenti aurum non funduntur lapides, num hoc omnibus metallis commune? quæ cum propterea in usum numismatum fuerint recepta, ut sint in commutandis rebus tanquam vadimonia, post positumque aurum hac in re fuerit olim æri, & argento uidetur id ipsius detrahere gratiæ, & detrahere utilitati; Nouimus enim quod ante subindicauimus relatum esse monumentis literarum, æs Romæ primum à Seruio Rege signatum fuisse, & Pop. Rom. ne argento quidem signato usum, ante Pyrrhi bellum post annos circiter sexcentos ab urbe condita; Quandoquidem sub Fabio consule indita est ei metallo nota, mox & auro, elapsis annis plus sexaginta, populus idem victæ Carthagini, cæterisque nationibus imperauit,

ut

ut penderent argentea tributa, non aurea, ut non solum diuturnitas metalli, sed eius usus in causa esse nequeat, cum & æs signatum, & signatum argentum diuturniora etiam sint habita penes externas nationes, sic transalpini, Galli communi argenti nomine pecuniam signatam expresserunt, a principe philosoforum Platone minus estimatam, quippe qui legem tulit ei, quam instituebat, ciuitati, ne preciosis uteretur nummis, sed talibus ut contemneretur à ceteris gentibus, ne in congregandis aureis, & argenteis insaniret. Atque hinc fortassis a Lyrico cantatum est aurum, & inutile, & summi materie mali.

FVLGOREM NON ESSE IN CAVSA VT aurum precio, rebus alijs antecellat, siue quia allectet oculos, siue quia non deterantur, & dilatentur. Cap. VI.

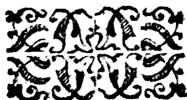

SED oblectat inquient oculos auri color suauis, Plinius negauit hoc, & illi argentum antetulit fulgore, qui sit diei similior, & militaribus signis, quoniam longius emicet familiarior, Neque aurum similitudine syderum, ceteris prelatum metallis arbitratur, cum & in gemis, alijsque rebus color ille non sit precipuus, tantum abfuit, ut auroræ colorem, unde quibusdam

dam placuit aurum nuncupari cepisse preferret omnibus, cur autem id credidisset in causa fuisse nomenclaturæ, cum rescire facile potuisset non displicuisse bonis auctoribus, à Sabinorum lingua, qui dicebant, ausum, vna permutata littera trāslatum uocabulum fuisse, vt cumque fuerit, oculos Plinij plus auro delectabat argentum, qua in re si quod scripsit, sentiebat, improbari non potest, sed censuram planè perpessus est, cum prodidit aurum pondere superari à plumbo: reclamant enim posteritatis experimenta: dum vero minimum auri deperire vsu censuit, meminisse poterat digitorum attritu, & aureum consumi numum, & annulum, & quòd minimum est, non esse nihil: fuere & qui aurum ab igne nullum pati detrimentum rati sint, Aristotelis in tertio metheororum auctoritate nixi, quę quidem auctoritas, aut non solida est, aut non rite percepta. conuincitur enim experimentis, habet suum minui auri pondus igne vehementi maximeque diuturno, proditum quoque litteris, & ætate nostra comprobatum est, aurum vanescere in igne positum quod dam permixto puluere, quo non vrbani modo, sed rustici, atque eorum mulierculæ possunt abundare, compertum item parua re in hominum usu præcipue versata detrahi fuluum colorem auro, nec vnquam reddi posse, vbi semel detractum est, manente colore aureo apud eum puluerem, cuius iniectu rutillus ab illo fulgor

 abscessit;

abscessit; Quod vero late dilatetur, & texatur in telas aurum hoc illi est cum argento commune. Denique ne longius euager, quicquã non reperi, quod sic solida basi niteretur, vt inde trahere possent gentes desiderij sui validas rationes in auro tantopere æstimando, idque tam auida siti perquirendo, vt quidam propterea semet in excauatos montes inferentur: Nonnulli sese in profundissimos specus, quos appellant puteos demitterent, alij ex fluminibus ramenta eius colligere satagerent, alij ad extremas Indiæ plagas, uel per exustam solibus Æthiopici litoris oram, uel per Zephyrum in auroram ad antipodas nauigarent, nec id quidem ut uel aurum obrizum greco nunc utor uocabulo. pararent sibi uel colophone quondam elaboratum, uel, uti nunc solet Lutetiæ Parisiorum, sed rude corpus auri crassamque materiam, proinde non temere inuenies quid homini auido cuiusque rei naturæ cognoscendæ satisfaciat: unde tanta sit eius habendi, cupido, cum non tanti sit eius usus, quanti est precium, quo iam hominum maxima pars humana omnia dimetit, & ut non diuina sub eadem mensura clausisset.

QVOD

QVOD AVRI PRECIPVA NOBILITAS NON pendeat ex sacris litteris. Cap. VII.

AM nec æstimationis precium de sacris litteris pendebit: nam & si diuturnitas diuinitus in eis mandatum legimus, multa ex auro puro fieri debere ad iudaici templi cultum, solemnesque cerimonias. Item que sic cantatũ à Propheta nouimus: dabitur ei de auro Arabiæ. Meminisse tamen debemus eorum, quæ supra Iosephi testimonio signauimus, hoc est aliquod æs auro melius esse, ex quo inter Dauidis manubias inuento scripsit Solomonem in templo fecisse uas, quod mare magnum appellaretur, Esdram Xersis tempestate custodibus pecuniarum ex genere sacerdotum restituisse uasa ærea, quæ penderent, duodecim talenta, & æstimarentur auro meliora. Debemus etiam nouisse mysticis uelaminibus auro sapientia sacris litteris significari, argento eloquentiam, intelligentiæque lumen comparatum, auro eo esse splendidius quo minus terream fæculentiam admiserit, instar auri, quod in Arabia solere nasci mandatum est litteris, suapte natura purum nullo ignis usu, propterea que uocatum apyron, ut est a Diodoro proditum memoriæ. Nec sint ad presens delibata uti mittam quòd ea est Deus

bonitate quod se se testante, chrysostomo demiserit ad humanam infirmitatem multis in rebus, quæ ad communes gentium vsus pertinebant? Quid? quod eisdem ex litteris auri sæpe reiectam & improbatam deprehendas æstimationem, sic apud Oseam prophetam aurum suum fecerunt sibi Idola, sic Petrus Apostolus aurum atque argentum nuncupauit corruptibilia, sic Iacobus aurum scripsit eruginem contraxisse, vt propterea iure id non mediocrem debeat admirationem parere in animis eorum, qui æqui sint rerum æstimatores, vnde nam tanta sit cupiditas, cum suapte natura aut nulla sit eius vtilitas, aut parua, aut certe non magna, quando & alijs rebus ea, quæ auri sunt, inueniantur communia, & à multis, quas aurum metitur rebus egregiæ superetur.

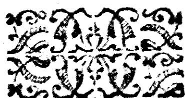
QVOD AVRI NOBILITAS NON PENdeat ex concilianda gestanti gratia. Cap. VIII.

EN inuero quis tam hæbes, vt credat auri conquisitores quæsiuisse gestatione illius, sibi gratiam conciliari? relatum enim est monumentis, sed inanibus ex auro, quod non esset ignem expertum, confici solere vnguentum, cuius vsus gratiam magorum suasu compararet ijs, qui heliochryso herba coronarentur? largitione, vt mihi quidem

dem uidetur auri, non gestatione conciliari gratia solet, inuidia uero conflari ob aggestos numorum aureorum cumulos, tantum abest ut amor & beneuolentia propagetur, præter hæc, quis nam mortalium magicis uanitatibus adstipulatur sic, ut sciat unguentum illud aureum conficere, ut sciens eius artificij sit quorumcumque uel ex antiquitate, uel ex nostra ætate, propter eam causam quærit aurum, tum si quærat, quem nam reperies heliochryso coronatum herba, & unguentatum apyrometallo gratiam per populos, & per aulas regias emendicare? Vnde nam igitur tanta increuit cupiditas auri ut nulla euidenti causa compulsi homines, præterquam quod ita inter eos tacita quadam & minus necessaria, & utinam non perniciosa conspiratione conuenit, ut aurum ipsum rebus ceteris omnibus anteponant, nec contenti uel specubus dalmaticis uel callaccis antris, fluentumq; gurgitum aureis arenis, nec eis etiam nauigationibus, quibus abusque Solomonis tempestate petebatur aurum, curarit ipsum per artem fieri, domiq; tot labores pro auro factitio sæpe non pauciores, aut leuiores quam pro natiuo nauigationes & bella pleriq; susceperint: uidemus enim plerosque non manibus modo nauare operã, ut per res metallicas igne adsito parent aurum, uerum & compositiones innumeras conquirere, uel singularia scrutari placita philosophorum, ut auriferos pulueres, lapidesue conficiant, siue ij, ut uulgus loquitur, sint mine

rales, dici latine metallici deberent, siue vegetabiles, hoc est ex herbis & stirpibus, siue animales, hoc est ex animantibus educti, siue mixti ex duobus uel tribus, siue conflati ex re communi uel aerea, uel terrea: vnde & metalla, & stirpes, & animalia duxerint originem. Audiui enim inter viuos adhuc versari hominem, qui se iactauerit eius artis, legisse octingenta volumina, & præterea scedas innumeras excussisse, vt ad triginta septem millia compositionum numerus protenderetur, certe non vt conciliaret sibi gratiam eius gestatione, sed vt corrogatis, quæ sibi placerent compos ———— votorum fieret, tanti est habendi auri apud mortales industria, tam vel nulla causa, vel debilis præter miserorum mortalium nudum tacitumque consensum.

IOAN.

IOAN. FRAN. PISCI MIR. D. CONCORDIAEQ. COMITIS

DE AVRO AD VXOREM.

Liber Secundus.

QVID ACTVM, ET QVID AGENDVM, itemque de artis qua fit aurum nomine. Cap. Primum.

ACTENVS disputatum sit de auro æstimando, nunc de arte, qua confici possit differendum est, solet enim versari inter doctos, indoctosque, fieri possit an non possit quæstio, eaque multis fœta disceptationibus, ad quas pro viribus tollendas, vel vtcumque sedandas generatim, tum & in vniuersum, non per partes atque minutias vtilitas me non mediocris inuitauit: interest enim hominum R. P. ne in ambiguo sit eis in rebus pertractandis, quæ & sint communes, & ante omnium ora uersentur. Primum vero nomen, subinde originem, demum potestatem artis indicabimus, per varias facultatis litterariæ scholas, longe lateque uersatam.

Ars igitur auri faciendi Chrysopeia græcis dicta, latinis eodem est etiam nuncupata vocabulo, mutando vero metalla in vniuersum, Chemia, est appellata græcis, quos plurimum sequuti Arrabes Alchimiam vocauerunt, definierunt autem græci Chemiam, vt sit ea enim præparatio faciendi auri, atque argenti. Nam quanquam & alia metalla per eam fiunt, à nobilioribus tamen atque precipuis nomen obtinuit, ita vt etiam argyropeia, & Chysopeia postea diceretur; Putarunt quidam à succis Chymiam nominandam, quibus Hermolaus barbarus videtur assentiri, sed verius à fundendo, idest à postremo ipsius artis officio, & quidem. H. littera greca, quæ in. e. longum apud latinos verti solet pro refusoria dare litem videtur iureconsultis, metallicam artem dici posse, satis constat, eo quòd metallarij & dicuntur, & vtiles R. P. iudicantur apud leges ciuiles, ij, qui auro, argentoque parando solent operam dare, qua de re latius opere procedente communi nomine metalli, quo plura comprehendantur iuris intorpretes, vti maluerunt, quibus etiam placuit æris vocabulo numos aureos indicare, quemadmodum scripsit Vulpianns, Sileo quòd ab Alchimo nonnulli, sed nulla vt arbitror ratione deducendam putant nuncupationem, vt hinc Erasmum virum in litteris latè versatum demirer dialogum edidisse, cui titulus alchumistica; Demirer inquam illum sequi vulgus maluisse, nec

agno-

agnouisse articulum al. apud Arrabes passim habitam, detraxisseque aspirationem quæ debuisset includi, si vel à fundendo, vel à succorum conficiendorum potestate vocabulum deriuaretur, Nec minus miror, immo longe magis, vtpotè nullo pacto componendam Erasmo, qui scripserit ea de re, nomenque refulgerit, & insolitum quoddam vocabulum excogitarit.

DE ARTIS IPSIVS ORIGINE atque progressu. Cap. Secundum.

RINCIPIVM *artis, Vincentius Bellouacensis repetit à primo generis humani parente, perque varios traduces ad alios nonnullos apostolicumque dominicum peruenit, à quo ipse multa se fatetur didicisse. Alij Trismegiston Hermetem maluere Chemicæ principem facultatis lapideis in tabulis quibusdam scriptæ, & ad hebron ciuitatem repertis, Nec defuere qui scriberent in deserto Sinæ reuelatam diuinitus hæbreo cuidam viro, sed tantummodo generatim ad opus tabernaculi federis constituendum; Ego vero quantum à græcis latinisque auctoribus colligere potui, comperio artem antiquissimam quidem, sed*

paulo

paulo ante Troianum bellum, ut potè uetustissimis illis græcorum temporibus eius mentionem sub inuolucris fabularum & enigmatum nebulis indicatam, sic Eurysthei mala cupientis aurea iussum Michael Psellus interpretatur, sic Iasonis in colchos nauigatio declaratur apud Suidam, ut non auream phryxi pellem, sed membranam arietinam, qua faciendi auri facultas describeretur, quæsitum ierint argonautæ, quanquam non me fugit Varronem id tribuisse velleribus pecudum, Strabonem hirsutis pelliculis ouium, quibus auri colligerentur ramenta de fluuijs. Verum enimuero maluerunt membanam fuisse non vellus, non hirsuta terga pecudum vetustiores græci, inter quos & Charax, & Apolonius, & postea colchicæ nauigationis interpretes & Eustathius, qua de re latius inter narrandum experimenta, sat sit ad præsens indicasse multis auctoribus existimatum sub fabulosi velleris aurei tegumento descriptionem significatam auri per artem faciendi, sic & Atrei agnum: ita enim loquuntur græci tragediarum scriptores, & latini, quorum Cicero meminit, arietem uero non agnum Seneca nuncupat. sic inquam nonnulli interpretantur Atrei nuncupandum agnum, arietemue, ut descriptam potestatem auri faciendi lectoribus insinuent, Nam Atrei & pelopis opes ex metallis fuisse scriptum reliquit

quit Callisthenes Olynthius Aristotelis & discipulus, & consanguineus, quas opes alij ex viua pecude Varronis exemplo deriuatas volunt: Alij ex argentea phyala in qua consertum esset emblema, sic ut ἄρνον hoc est agnum in se se contineret. Cæterum ars faciendi auri græcis auctoribus ferrendane accepta sit, an a Persis Egiptijs, cæterisque nationibus, quæ orienti soli propinquiores habeantur, manauerit, non satis habeo compertum; Quanquam & in Persis hostanem, & in Ægipto Tamorum quàm Hermetem Chemica scripsisse proditum sit memoriæ, perseuerasseque τῆς χρυσοποιίας in Ægipto studium ex quo ingentes opes paratæ sint vsque ad tempora Diocletiani græcis monumentis constat, quibus & Diocletiani, & Maximiani res gestæ continentur: idque etiam spectari datur bifariam in Suidæ collectaneis, pariterque comperij Democritum apud græcos principem chemicæ facultatis in oriente versatum ab Ægiptijs, a Persis, ab Indis, multa didicisse eum inquam Democritum, quem Hippocrates est admiratus, quem laudauit etiam Thimo, quem Plato non est ausus incessere quem uirum iure magni nominis Celsus appellauit. Ab hoc fluxit Democrititia secta, quę & abderitica nuncupata est. Cuius inter Aristotelis interpretes Michael Psellus non solum meminit,

sed

ſed a ſe reuelata ſcribit eius arcana, hic enim poſt Rethorica, Hiſtorica, Phyſica, Mathematica, Conſcripſit & Chemica, nec non & medica, quæ Conſtantino Imperatori dedicauit, Olympiodorus quoque Alexandreus & Platonicus, & Ariſtotelis interpres Chemica ſcripſit, ſcripſit etiam Heliodorus ad Theodoſium Imperatorem, ſcripſit & Stephanus ad Eraclium Cæſarem, ut Africanum Cyneſium, Theophilum aliosque prætercam, & ipſum etiam Zoſimum Alexandreum philoſophum, qui de arte compoſuerit duo de triginta volumina; Quorum omnium præcepta ſolent in Democritum planè referri, qui fuit naturę ſolertiſſimus indagator, & beneficio longiſſimæ ętatis. Nam ſupracentum vixit annos multa deprehendit, quæ literatorum vulgus latuere, ſcribebat autem ſubobſcure pręcepta, non quidem ea ratione vt videri nollet Chemicæ ſciens, Verum vt ea præcepta conſectaneis eſſent amiciſque tantummodo nota, & ignota vulgo, proptereaque nouabat nomina vt ipſis duntaxat, qui rem alioqui tenuiſſent, deprehenderentur, atq; hinc non poſſum non mirari contra Hermolaum barbarum virum alioqui de literis benemeritum hoc ſcribendi genus in democrititia ſcola ſolum damnaſſe, & vel malignitati vel arrogantiæ retuliſſe acceptum, meminiſſe poterat antiquitus vſque ab Homero diuerſa rebus vnis indita nomina, & alijs ſuperos, alijs immos,

dictio-

dictionibus uti consuesse, & gentium antistites non eisdem quo uulgus uti solere uocabulis, nec non facile fuerat uti recordaretur qui certe legisse illum minime dubito, laudatissimum & precipuum fuisse in omni secta, quæ inter alias apud philosophos precellentior haberetur, ut occulerent sua dogmata, apud pythagoricos, maxime & heraclititios, nam illi silentio & symbolis utebantur, hi ut Plato scribit enigmatibus, & eis qui declarationem quærerent enigmatum, enigmatibus aliis respondebant. Plato quoque uelamentis plurimis sua dogmata connexuit, imitatus & ipse syras palæstinos, quorum mos authore Hyeronimo erat parabulis uti, ut innumera sileam, quibus etiam refelli Barbarus posset, ni summatur inde ansa defensionis, quod non ediderit ille corolarium emendaturus, si quid inconsultius adnotauisset, tanti autem faciebant suæ philosophiæ arcana prisci illi sapientiæ cultores uti prophanis, uti multitudini ne utique fieri nota uellent: Depopulata uero grætia, & post inclinationem Rom. Imperij desolata Italia barbararum gentium crebris uastitatibus cum receptæ colique ceptæ litteræ fuissent à mauris & Arrabum populis, in eam quoque linguam multa artis chemicæ uolumina translata sunt, ex quibus & ipsi quoque mauri, ij precipue qui Bethicam incoluere

compi-

compilauerunt libros, & operam quoque & impensam non recusarunt, hinc & Auicena & Rhases, et Ieber, & Arrabum denique philosophorum numerosa turba de rebus chemicis edidere uolumina, quos aliquo post tempore & Vincentius & magnus Albertus & alij plurimi secuti sunt: sed enim desierat iam pene facultatis huiuscæ quantum attinet adscripta celebritas, cum Arnaldus à noua uilla citerioris hispaniæ, & postea Raymondus balearicus tum multis uoluminibus, tum nouis inuentis, tum publicis experimentis rem iam pene dilabentem erexere, & illustriorem quàm aliquot ante seculis fuisset, reddidere, quo factum uti quilibet uel paulo eruditior, & in rebus metheorologicis apud peripateticos inter disputandum uersatus, uel paulo curiosior in exploranda natura rerum, uel faciendi auri paulo appetentior, occasionem sibi non deesse ratus dederit operam transmutationi metallorum, uel discendæ, uel docendæ quanquam ex neotericis Aristotelis sectatoribus, qui de arte disputauerit præter Timonem paucos inuenias: At qui artem confectis experimentis firmare tentauerit numerosam, & communes ferre numeros superantem multitudine plane comperias. tantus enim concursus ut ad imperitissimos quosque res deuenerit. Vnde & innanes irritique conceptus passim ostentabantur: proptereaque cæptum dubitari, uera ne ars an im-

postura

postura censenda esset auri per artem conficiendi pollicitatio, cum ex uanis promissis patrimoniorum detrimenta conspicerentur, ex detrimentis non difficillimus esset lapsus in crimen furtiuæ monetæ: quam ob causam Venetijs aliquando interdictum Hermolaus est author, ne quis experiretur aurum facere, eisdem etiam causis inter eos, qui de moribus ferunt sententiam christiano ritu, summasque de licitis, illicitisque conficiunt disputationes multæ, uetanda ne facultas esset, an admittenda? Vt sæpe fieri solet, cum praui uel doctrinę cuiuspiam professores vel nocenter aliquod negotium alioqui licitum exercentes numero solent excrescere, sic olim Rhetores a Lacedemone profugi, sic expulsi Roma non solum rhetores, sed & philosophi, & medici, dubitatum autem non solum inter concessa computari deberet studium, & opus vt greci dicunt χρυσοποιΐας. Sed fieri ne posset, vt ars naturę ferret integram opem in auro conficiendo, illud censorum sacerdotum proprium, hoc naturalium philosophorum vtile ne id factitium aurum esset, si modo fieret & humanę accommodum naturę: subinde medici perquisierunt credita ne res tātummodo foret, an probata experimentis, quorum non auriti haberentur testes solum, sed oculati tam principes quam rude pariter & eruditum uulgus sciscitabatur, quibus de rebus & alijs plerisq; ad hęc pertinētibus articulatim sumus disputaturi.

De

DE ARTE IPSA, LEGITIMANE SIT, an secus? Quid principes, conditoresque legum & canonum, quid interpretes, quid theologi, & qp uulgo sumisti uocandi decreuerant. Cap. III.

PRINCIPES conditoresque, & interpretes legum ciuilium, & canonum ecclesiæ, & ij quoque quibus placuit ex factitijs iuribus theologorumque doctrinis summulas conficere conscientię quęstionibus acommodas, iterum alij diuersarum rerum scriptores diuersa comperiunt de auro conficiendo, & sensisse, & cartis retulisse, de principibus conditoribusque postea, nunc de interpretibus; Apud Gulielmum Minatensem episcopum & eius appendices operis nomine speculi iuris celebrati, & legitimam & ueram artem faciendi auri R. P. utilem decernitur, hanc sententiam Ioan. firmauit, & Oldradus, & Nicolaus Panormitanus, & alij sic iure consultis & interpretibus canonum persuasere leges illæ Valentiniani, Cæsaris priores in codicæ Iustiniani positæ, ubi agitur de metallarijs, quas leges nec ab interpretibus ordinarijs rite perceptas nec a posterioribus plane castigatas, tum ostendemus hoc ipso uolumine, cum fiet mentio de experimentis, persuasit fortassis & Accursius Florẽtinus, qui glosema

ta ciuilibus apposuit legibus, si qui tamen perlegerunt, quæ mihi perspecta sunt eius ipsius comentationes super artis magisterio: neque enim contentus artem probasse diligenter etiam eius exposuit præcepta, subscripto semper nomine, non secus ac si pandectas interpretaretur; Angelus Clauasinus in summa sua detestatur artem, quam & si leuiter tueri, tamen potius quàm impugnare visus eiusdem vir ordinis summæ author eius, quæ Rossella nuncupatur, & qui mox enarrauit Angeli summulam extreme, sic non impugnatam ab eo artem interpretatur, vt inter improbos sit habendus, qui ea vtitur; Contra vero multis rationibus & Ioannes Ligur, & Siluester ex prædicatorum ordine suis in libris summarum, titulo. A. nuncupatis, Clauassinum impugnantes, argumentis eius apertissime restiterunt, Thomas Caietanus tam sua in summula quàm in theologicis comentarijs pro artis ueritate sententiam tulit, eo modo quem summus paulo post dicturi, sed theologi celebres Albertus & Thomas suis monumentis arti fauerunt, quanquam in Thomæ sententia declaranda inter eius interpretes aliqua dissensio ad concordiam per nos quoad fieri poterit suo loco reuocanda; Magnus autem Albertus quàm que multa scripsit de vertendis metallis, artemque recepit, tria tamen præcipua inter plures rationes asseruit.

C Primum

Primum eos falli, qui rentur metallorum species mutari non posse, dedisseque illos Aristoteli, quod Auicenæ dandum erat: deinde ab eodem subindicatum mutationem referendam esse in primam materiam metallorum, quæ artis adiumento reduceretur in diuersam speciem. Demum colligit Albertus longo satis progressu, metallicæ peritos artis medicorum instar progredi, quorum probabilior illa semita, cuius ductu purgat sulphur & argentum uiuum, riteque illorum permixtio paratur, quorum virtutibus, vt eius vtar proprijs verbis, omnis metalli species inducitur, deducique demum scribit viuum argentum ad duritiem, & deinde diuersas formas metallorum. Sanctus Thomas in summæ theologicæ secunda parte, secundi uoluminis, affirmat chemicæ veritatem, quam non asseruerat in secundo, in sententias theologicas commentario: propterea varius hac in re multis visus est, vt suo loco manifestius apparebit, cum aperte sententiam ipsius interpretabimur. Quantum ad presens attinet, sectator Thomæ Siluester eiusdem est sententiæ, vt fieri aurum per artem queat, in qua sententia Ioannes non permansit; At Caietanus Thomas sua in summula censet, artem ipsam dummodo sine fraude fiat ex se se illicitam non habendam, nec in peccatis numerandam venditionem rei per artem effectæ si pro eadem, quæ est, proprie fiat uenditio: in

commentarijs vero super S. Thomæ summa theologica, scribit artem quidem possibilem, sed aut non humanam, aut principum esse, postquam sapientes consuluerint, de artis potestate nil differit, vt alijs in quæstionibus acute solet; Qua in re illud nonnulli demirantur, qui vbi artis veritatem & auctoritate, & ratione diui Thomæ confirmauit, illico homini decreuerit possibilem: Id & ea ipsa Thomę ratio conuincit, quod si admittit cur non humana si principes & ab eis consulti sapientes eam queunt exercere, cur super hominem? quasi non sint & principes, & sapientes inter homines recensendi. Quos tamen Plato modis omnibus expetiuit ad R. publicarum fælicitatem, hoc est, vt aut principes operam darent philosophiæ, aut philosophi R. P. administrarent. Verum ea posset ratione Caietanus a calumnia defendi, quod & rari sunt principes, qui percaleant res naturæ, & opibus principum indiget magna pars eorum qui vacant chemicę: propterea nequeunt nisi principum virorum opes affuerint experimentis vti, quę magnas requirunt impensas. hanc autem calumniam effugerat ante Jo: Pici patrui mei responsum, dum enim eum consuleret Antonius frater, fieri ne posset aurum ex arte, respondit consulenti, fieri quidem posse, sed difficillime. Nulli autem dubium sanctum

Thomam in sua theologica, quam morte preuentus non potuit absoluere, artem faciendi auri tanto magis admittendam decreuisse, quanto maiora per artem fieri queant quàm aurum vt dicturi sumus, procedente opere, eumdemque decreuisse in commentarijs super Seuerini libro de trinitate editis, legitimam esse artem, & naturali philosophiæ vti iuniores loquuntur subalternatam, legi præter id librum S. Thomę de arte ipsa metallica, si non mentitur authorem titulus, qui legitimus videtur eo comprobari, qui Alberti sit in eo mentio, vt præceptoris quod Regimnaldo mititur, ad quem alia etiam misisse Thomam ipsum planè constat: legi quoque in opiniones Thomæ de auro, argentoque faciendi commentaria: multi vero chemicæ nominis non satis gnari, vt mihi quidem videtur, alienum quiddam expiscati sunt, aut potius ex pœna sua satis ne instructa nescio deprompserunt, quo nomen alchymiæ defugerunt vili plebeculæ solitum attribui, ne de ea re scripturis ingereretur contumelia, quod ante subindicauimus? Quod uero scripsit Erasmus esse capitale, si quis (eius ipsius verba repono) alcumisticam exerceat absque Principis permissu plurimi non ferunt ei arti nimio plus addicti, multoque minus qui eius facti sunt compotes diuturnis experimentis: exigunt enim primum ab homine docto, quis ille sit Princeps: Nam multi

Princeps

principes sub supremo, multi sub regibus quorum plerique subesse ipsi Romano Principi minime volunt, deinde quærunt voluerit ne princeps ille quisquis fuerit priorum Cæsarum leges iam tot seculis publicatas cum de metallarijs decernitur edicto suo priuato demoliri? Demum subdidere edictum per omnes prouincias promulgari oportuisse, & promulgatum recipi consuetudine atque confirmari, alioqui computaretur inter antiquata & irrita: exigunt, quoque factam secretionem eius chemicæ, quæ verum mentitur aurum argentumque, cuius meminit Ioan. Pontifex eius nominis secundus. sup. xx. Meminit etiam Alligerius Ætruscas, illius item qua quæritur ab ineruditis illiteratisque mutatio metallorum atque eius demum, quæ uel eximia doctrina, vel certis experimentis, argentum aurumque uel ex eorum principijs, vel ex metallis imperfectioribus planè conficit, quam iuste vetari non posse tam doctores theologiæ, quã interpretes canonum, ex iustæ legis definitione contenderent, cum eo haberi debeat iniusta lex, qua id quod alienum est, abripitur, qua, id quod plurimis prodest prohibetur, uetatur, abijcitur: quid enim prætendi poterit aut iustitia fretum, aut honestate, vt manus in propria simul atque aliena commoda paratas instructasque cohibeas, vt prosit, vt iuuet, vt afferat commoda hominibus, in homines potestas data est diuinæ

conformata potestati, cui si non consonat eò illam penitus abuti, nomine, atque omni vi planè destituo sacrarum peritis litterarum extra omnem controuersiam definitur, vt mittam mentionem non esse factam eorum qui ius habent ipsas in leges ciuiles, nec nisi præscriptis conditionibus uoluerunt esse subiecti. hæc ab Erasmo desiderabantur, exigebanturq;, nisi extimatum fuisset illum ioco id uerius quàm serio protulisse, finxisseque vt nomina complura ita vt fabulam qua rideret auidos auri conficiendi, nimisque credulos, impostoribus, quorum magna turba est, eoque maior, quod in ipsos & silere, & dormire leges existimantur, expectari quoque potuisset ab eo tractatam quoquomodo quæstionem vti dissolueret aliena saltem auctoritate, quandoquidem libro eo, cui glossulas Accursius apposuit, scriptum reperitur publicę dandum commoditati principes vt resciant confectores auri, qui nam sint, priuatæ vero renitentibus etiam ipsis vt peragant, quod nouere modo caute negotium prosequantur; Editum vero Joannis xxij. eius generis est, quòd quia inter legitima septem volumina tanquam membrum iuridici corporis non est receptum, sed foris mansit extrauagari dicitur, sed nec ipsum reluctatur arti: nam qui eò temere vti pro argumento volunt, & resipiscant, moneri poterunt in ipso limine, hoc est in edicti rubrica, præscribitur enim de crimine falsi, at nos de vera loquimur arte,

quæ

quæ falsitatis nomine taxari non potest, ne dum ad tribunaalia trahi, vt apud Accursium, apud Gulielmum & alios, qui eos ritè sequuti, decernitur, eo maxime loco vbi agitur de crimine falsi: nisi enim vel in materia vel in forma deprehendatur falsitas, pœnæ nomine nihil infligi potest; vti Baldus adnotauit in vsibus feudorum dum habetur de regalibus mentio: manifestius vero ipso in progressu deprehendi datur aduersus mendaces impostores falsosque artifices dirigi pontificium sermonem, dum scribitur, pauperes alchimistas spondere, quas non exhibent diuitias, eosdem item dissimulare falsitatem vt tandem quod non est in rerum natura, esse verum aurum uel argentum sophistica transmutatione confingant. Proindeque tantum ueri auri uel argenti publicos in vsus pauperum coguntur reponere quantum falsi, fictiue, aut uendiderint, aut dederint in solutum, qui uero monetam adulterinam ex auro ipso, non uero, sed sophistico, quod dicitur, procurauerint, & ipsorum etiam deferri bona, & carceri subinde mancipari iubentur. hec illius edicti summa de falsis, non ueris artificibus promulgati, quam ipsismet etiam præscriptis verbis fermè reposuimus.

QVID DE AVRO PER ARTEM CONFICIENDO sentiendum sit, ex philosophia naturali dependere. Cap. IIII.

PENDET autem non ab edictis principum, non ab interpretibus legum & canonum, non ab ijs, qui de aliorum dictis suas exarauerunt paginas, & de moribus humanis decreuerunt, sed a naturalis philosophiæ principijs in uniuersum fieri ne aliquid arte fiat, quod alioqui promittit natura, hoc est, num eandem formam, substantiam, essentiam, diuersis ex primordijs oriri, fierique contingat? Manauit item quęstio mutandæ formæ ab ipsis plurimum philosophis ambigentibus, vertine speties, & promiscue possent mutari. Nata vero particulatim conficiendi auri disceptatio de metheorologicis voluminibus Aristotelis, quæ quidem variè pertractata sunt, nec adeò se se præbent ad liquidum perspicacibus ingenijs æstimanda, vt certa inde & inconcussa dogmata pertrahi queant: proinde fuere qui artem impugnauerint, quibus Auicenna resistit apertissime, resistit Ieberus alijque permulti, quanquam speciem ex integro mutari negat Auicenna, sed in communem materiam confitetur

formas

formas induci: verum quod attinet ad Aristotelem præterquam, quod huius rei non fecit exactam mentionem eis, videlicet in voluminibus, quæ legitima illius esse putantur: nam eximunt quidam nonnulla, quæ arti fauent ab ordine Aristotelico, præter hoc inquam certum illud est, quod de metallis non nisi generatim disseruit in metheoris, asserens ea sic ex humidis plurimum oriri vaporibus, vt ex plurimum siccis lapides & sulphur, & sandaraca generantur, habita quodammodo proportione ad ea, quæ non in terræ cauernis, sed aeris fiunt regione sublimi: proptereaque ab illo græca voce nuncupata metheora, ibi enim voluit ex humido alitu concrescere nubes & pluuias, ex sicco, igneoque uentos, fulgetras, fulmina, & id genus cætera coalescere, quanquam non nihil inter ea posuit discriminis, præter hæc nullum sane dedit euidens inditium eis in libris exactam vllam disciplinam expromendi, quando quidem inter exordia dicit quæpiam se dubitaturum, ac Alexander eius interpres docet difficilia esse cognitu, quæ Aristoteles eo in opere pertractat? Olimpiodorus etiam longe obscurissima, vt hinc facile queas vtrocumque volueris modo de Aristoteleo dogmate persentire, & difficultatem pariter deprehendere, chemicæ facultatis: cum Aristoteles magnus vir in litteris dubitare se se differit, & quadam quasi superficie tractare, quæ

illi

illi percipiendæ ſuapte natura videbantur adſtipulari, ſed a Theophraſto pertrahi poteſt, quod finiendæ liti quadrare queat, Nam quanquam ſcribit in libro de lapidibus, ſe de metallis quidem diſſeruiſſe, idque totum quodcumque fuerit temporis edacitate periijt, ex aqua tamen dixit illa conſtare, ſicuti lapides ex terra, vnde illa ipſius verba, ὕδατος μὲν τω' μεταλλευόμενα χατάπερ ἄργυρος χαὶ χρῦσος *ſubindeque ſatis indicauit ſolere per artificies peritos aurum fieri. Prodit enim memoriæ factam cinabarim ab Athenienſi Callia, dum aurum facere ſe putauiſſet: Nam niſi ſperaſſet ex arena illa coccinea duci aurum poſſe, non eſt cur inſudaſſet operi. Notum enim eſt arena, quæ dicitur Cryſamos ſic aurum fieri ſolitum? vt ſolitum eſt illud ex fodinis erui, quod & apud leges ciuiles ſi rite percipiant planè conſpicuum. Qua dere ſumus in operis progreſſu minus peritos inſtructuri, quod ſi non aurum eſt aſſequutus, ſed cinabarim Callias, initium tamen auri proculdubio eſt indeptus; Quandoquidem apud peritos artifices conſtat in cinabari, & argenti, & auri latere principia, conijcere quoque non nihil poſſumus ex condiſcipulo Calliſthene, & ipſum, & Theophraſtum, & Ariſtotilem præceptorem in ea fuiſſe ſententia, vti metalla poſſent inter ſeſe verti, cum vnam tantum formam illis aſſignauerit ipſe Calliſthenes, quam facile Galenus admiſit, ex accidenti tantum differre illa, nonnullis rationibus*

argumen-

argumentatus, si legitimus ille Galeni, non suppositi-tius liber habendus est: Ego verò vt assentiri hac in re duce ratione Calisteni possem, effecit etiam multiplex experientia, qua seorsum aurum, seorsum argentum diuersis granulis effici vno eodemque pharmaco: itemque simul & aurum, simul & argentum eodem tempore, eodemque pharmaco sæpe numero sum intuitus, & si quando quod iacebat ab auro disclusum liquore eo acti, quem vulgus partientem aquam appellat compereram, multum auri continere facto id periculo plane cōstabat, sed de experimentis suo loco diligentius agetur. Vincentius Burgundus ille qui maxima confecit omnis penè rei litterariæ uolumina, dum agit de natura, veram artem non tantum a se cognitam asserit quam aurum segregari, verius per eam, quæ fieri censet, motus & ipse fortassis rei experientia, vt pote qui deprehenderit id cæteris in metallis latitare: Alij & plurimi quidem non solum segregari, quod negari non potest, sed gigni etiam fierique contendunt, rationibus ex philosophiæ suppellectili plane depromptis, equidem scio inter græcos Aristotelis interpretes fuisse Michaelem Psellum, qui multis rationibus adductis asseruerit posse aurum per artem ex non auro fieri, eiusque rei senas, si recte memini, uias ostendit, iuniores fieri aurum posse quidem senserunt sed alia ratione, vti paulo post sumus ostensuri. Cæterum multi peripateticorum in eam tendere opinionem

nem

nem sunt visi, ut aurum arte fieri queat, tametsi & dif ficultatem, & pericula causentur, quorum in numero est Timon in ultima in tertium metheororum Aristote lis, librum quæstione; Dubitationem auxit nonnullis spe ciei, & formæ nomen, quod vario in significato summi solet a philosophis, & quantum ad hanc rem attinet de specie ab arte mutanda trifariam loqui consueuerunt: sunt enim qui dicant non mutari speciem, sed in singula re, quod priuum quidam sit, indiuiduum alij nuncupant, sub speciem contentum, cum soleant res quædam & ab ipsis speciei principijs, & aliunde quoque proficisci, non secus ac animantia quæpiam, quorum ortus non tantum est à mare, fœminaque, sed aliunde, quem tamen ortum nec uisu, nec ullo sensu discreueris: idcirco quæ generantur ex coitu, & rebus etiam corruptis oriuntur, specie ne differant, an minimè, consueuit apud philosophos dubitari; quorum nonnulli ut remota non admittunt principia priora, sic proxima negare nequeunt, qualia memini legisse me apud Galenum, siue ille pergamenus fuerit enarrator Hippocratis, siue alius eiusdē nominis, vt cum ex ouo pullus educitur non solum gallinæ incubatu, sed & mamarum muliebrum calore, & equiclibani tepore, sunt qui intelligi quæstionem velint & sola artis operatione, & mixta etiam operatione naturæ, atque ea distinctione conciliant litem, speciem quoque ipsi subinde fecernunt, vt quicquam mutari queat, quoad pertinent ad

formam

formam duntaxat ſtante materia, quod ſanè ſit artis munus adiumento quidem naturæ, ſed per ſe quicquam non exercentis, cui & ars dicatur famulari: id autem minime rentur abſurdum, ſi dicatur & defendatur, ſunt qui accipiant ut eis verbis intelligatur, materiam cum forma mutari, ſic, ut alia penitus & ex integro ſit, quod certè non admititur à ſapientibus fieri poſſe vel ab arte, vel à natura: quoniam id ſit ſolius diuinæ poteſtatis proprium. proinde cum ex argento vel alio quopiam metallo fit aurum, aut indiuiduum fieri dicunt, aut ſi ſpeciem fieri malint, materiam manere volunt, formam mutari, quando quidem materies ea, quæ fuerat prius ſub argenti forma, poſtea ſub auri formam reperitur: pars itaque ſpeciei tantunmodo permutari dicitur, ſi ſpeciem ex materia formaque conſtare cum ſchola peripateticorum recipimus, & maxime cum ſancto Thoma, & ijs qui nobiliores inter neotericos habiti ſunt, quanquam non defuerunt ex philoſophis qui ſpeciem cum dicunt formam ſolam uelint intelligi: Dici quoque poteſt non abſolute mutari quicquam, quoniam pars abijt, pars coniungitur, interuertendum, tum cum occupata eius ipſius materia forma diſcedit, id autem frequentiſſime ſentimus, cum abſumptis edulijs diſperit eorum forma, et materia, vertitur per cōcoctionem. Ceterum apud iureconſultos aliquando legi, ſpeciem deſumi aliter, cum ſcribitur non mutari ſpeciem, ſi ex ſtamno & plum-

bo verbi causa fiat aurum : genus enim videtur pro specie capere, ni forte ibi vna tantunmodo species sit habita metallorũ, ut æs, plumbum, stamnum, argentum, sub vna auri collocetur specie perfecta, ad cuius præcipuum gradum cætera metalla queant ascendere; Quod qui defendere vellet, nec per græcã metalli etymologiã, nec per validam rationem reprehendi posset, tantum abest vt à scholis philosophorũ eliminaretur: fertur enim opinio isthæc accepta Calisthenì, de quo super disserebamus, quam si recipimus, reijciamus illos oportet qui varijs ascribunt planetis varias metallorum formas, inter quos Joannes versor et ij quos est sequutus inter exponendo Aristotelem, quo in loco vanitatem illam exprompsit, quam mille oculi sunt auersati, bis mille manus exploserunt, hoc est ferrum non liquefieri, sed enim ipsa reiectos iam experientia fuisse planetarios constat, cum vno eodem tempore, vno eodemque pharmaco, vt ante narrabamus simul aurum, simul argentum, quandoque vno grano, quandoque diuersis oriri, fierique contigerit, vt nil somniare queant Astrologi, quod huic rei patrocinentur per solis iouisque coniunctionem: fit enim quotidie diuersissimis eorum planetarum schematismis. sed quoniam astrologorum vanitas & à Joanne Pico patruo meo semel & à me sæpe confutata est, in eam ad patris inuehi nolo; Qui uero Calisthenis opinionem tueri vellet, non difficulter posset Alberto respondere, contriariam opi

nionem preponenti, multoque magnum, cum apud Iosephum traditum sit memoriæ verti vitrum in metalla, vitreamque id genus harenam plurimam in Ptolemaide fuisse dicat. Nec Galenus annuat in opere simplicium medicamentorum potestate vitream arenam, & auream, simul inueniri, quæ autem eodem in loco vel in proximo generantur metallica, vel eiusdem esse naturæ vel facillime, in aliam verti plane compertum est. Verum cum isthæc quæstio tota pendeat a specie, formaque dignoscenda, proinde de discerniculis formarum, specierumque prius disquirendum, decernendumque esset. Quod esse opus arduum, & altissimæ proprium philosophiæ, nemo plusquã mediocriter doctus ignorat. Meminique me lõgioris operę subselij, hanc ipsam pertractasse materiã, ut omniũ longè difficillimam, idq; cũ in examine uanitatis doctrinæ gentiũ & veritatis christianæ disciplinæ tum in theorematibus quæ scripsi de humana perfectione, quæ si huc uellem congerere, prorsus egrederer semitam: & quasi labirintum ingrederer naturæ; Neq; enim decãtatus poetis Meãder tot flexus habet, quot millia litiũ subinde nascerẽt, nunquam sub humanis iudicibus finem habituræ. Proinde seponẽda hęc sunt, & ad cõmuniorem sensum redigenda, sat sit ostendisse fieri ne queat aurũ p artẽ, an minime, qui scire cupiat eũ habere oportere in consilio scholas philosophorũ, ego vero tũ mihi suppetierit ingenij, facultates primũ ad plana reducere

conabor

conabor ea quæ multi confragosa putant & aspera: deinde experimenta quibus edoctus ad hæc scribenda me conuerti quantum licebit sua per lineamenta, & umbras, non per colores, & lucem subsignabo, & propositionibus quo ad potero breuissimis negotium cõficiam. Hac tenus enim sit narratum, quid de artis potestate, & de speciei mutatione, alijsque nonnullis, varij varia decreuerint.

QVOD FIERI PER ARTEM QVEAT aurum. Cap V.

Vlli hominum rerum naturam rite contemplanti dubium esse debet, cum ab homine mutentur elementa, quæ sub lunari globo insyncera coeunt: nouentur etiam stirpes & quandoque animantia varia illorum mixtione peracta nõ posse ab eodem homine multo facilius metalla mutari: videmus passim ex aere, & ignem, & aquam fieri, & ex ijs etiam terram, artis beneficio. Videmus plantas artificio gigni non antea visas, miscerique ipsarum naturas, & variari. Videmus et sola loci mutatione hoc est ambientis aquæ, & ambientis aeris mollem herbam lapidem fieri, cui corallo nomen. viderunt multi literisque prodiderunt ex aquæ montanæ decursu, ex aspergine lacustris aquæ pelles animantium & carnes in lapi-

dem

dem mutari; Vidi ego & filices, & vlmi frondes conuersas in tophum. Legimus apes fieri & crabrones si bouinæ & equinæ carni hominis accesserit industria. Legimus etiam in sacris literis pelles gignendarum ouium diuersis coloribus insignes, eisdemque literis plenè cognitum post annorum multa curricula fuisse à magis Egiptijs confecta animantia; Præterea, quæso, quid prohibet eandem rei formam, quam substantialem communi vocabulo philosophi nuncupant, diuersis ex principijs etiam genere differentibus indi posse in materiam. Num fidem huius rei amplissimam quotidie facit ignis forma? Calorem non dico, vt improbata explosaque Alexandri Aphrodisiensis opinio non pariat ambiguitatem, sed veram formam, quæ de substantia, deque specie ipsa nomen sortita est: hanc certè formam ignis alius, & alius, item ignis eiusdem speciei promit in materiam, & sol etiā nō specie solum, sed genere diuersas pariter promit, quandoquidem repercussu radiorum solarium, qui non elementarij sed celestes et sunt, & habentur, sublunaria, multa vero igne flamescunt, ardent, conuertuntur: si hoc fit in terræ superficie, cur fieri non potuerit vtrobique? hoc est in subterraneis specubus, et in ęre puriore? Dices fortassis perfectiorem esse formam auri, forma ignis, repugnabo si mihi placuerit, nec sine ratione: propterea quod simplex non est elementum ignis eiusmodi, vt ob id possis anteponere illi

D aurum

aurum, quod mixtum est ex elementis. Nullum enim purum elementum potest tangi, ut in scolis Aristotelis receptum est: ignis autem si perseueret, ex sese autem perseuararet, ni sibi deessent alimenta, cur non auro perfectior? Num usui mortaliũ, supra quem disputare in aduersum quisque possit accommodatior? Quis enim paulo peritior nesciat, omnes gentes indigere igne? qui quidem quamquã naturalis res est, & necessaria, multis tamen fit modis, puta per naturam ex fulgure in aere & radiorum quoquem solarium repercussu, per artem ex attritu solidorum corporum, fomentisque varijs. cuius ignis inter omnes sublunares formas habentur & miræ & plurimæ proprietates, uti narrat in libro de igne Theophrastus, quem librum intra meæ iuuentutis metas è græco in latinum conuerti, sed non edidi, quoniã mancum erat exemplar, & semilacerum; Ceterum ipso igne certum est omnes nationes egere. Multas vero & fuisse gentes ut antediximus & esse ad præsens aperte constat, quæ non utantur auro, sicut nec ulla moneta vel aurea vel argentea. Quemadmodum Spartani quondam, neque enim ijs ullo id modo licebat per leges Lycurgi, qui muris etiã ciues interdixit, obijciens, ut ille cecinit nudam Lacedæmona bellis, quæ tamen aliquando & fuit, & habita est græciæ princeps. Quod si contendas præferre aurum igni, tum auro formas afferam perfectiores erutas per artem è gremio naturæ, quales

quales sacris in literis legimus inditas in materia misterio magorum, quibus videlicet sit famulata natura: sensilis enim anima est omni præstantior auro. proinde recipit Augustinus formas quæ omni præstant corpori posse rerum naturalium instrumentis promi, cuius auctoritati assensus Thomas, & eadem pariter usus ratione secundo volumine secundæ partis Theologicæ summæ, non negauit verum aurum fieri per artem posse, & si uerum, sit vendi licere.

SENTENTIA THOMAE AQVINATIS DE cõficiendo auro declaratur Cap. VI.

ED occurrit obiter ut opinionem Sancti Thomæ, quam ipsius interpretes distraxerunt, declaremus. Is enim secundo in patrum sententias commentario, visus est artem abnuere, probare vero in Theologica summa. Idcirco contrarius sibi ipsi quibus existimatur conciliare sensa diuersa, quidam sunt adnixi, sed plerisque non fecerunt satis. Vtrum ipse satisfecero, lectores iudicent; Ego certe non assentior in primis Joanni Lyguri qui auri formam excluserit ab arte nobilitatis gratia. proptereaque conficiendi auri ar-

tem eluserit. Nam perfectiorem uti diximus formam Thomas admittit, hoc est animam sensilem. Quorum se se Magi effectores rerum naturalium suis instrumentis præstiterunt. Nec eo item moueor, quod nesciant inuenire artifices, quæ proprie agant, quæ proprie patiantur. Quoniam nec ignorant calore opus esse, & humore, multisque vaporibus, quibus ad metalla transmutanda uti soleat natura; Adde quod quæ iuuenis negare visus est, Thomas constanter affirmauit longo post tempore, hoc est dum summam conficeret theologiæ, tanquam vltimum suarum opinionum testamentum. Nec illo etiam mouebor, quo motus est Lygur Siluester opinatus cum Petro gomate, S. Thomam in commentario secundo de imperfectis artificibus, in summa theologica de perfectis loquutum, ijs concessisse, illis abnuisse potestatem. Nam de arte conficiendi, non de artificibus erat mentio, quæ quidem ars quoniam naturæ ministerio & instrumentis vtitur, ab omnibus potest ad perfectionem duci, à quibus potest exerceri, siue incorporei spiritus siue homines illi fuerint, aut naturaliter, aut supra naturam edocti. Varietas enim ministrorum, artem non tollit, aut minuit per se se naturæ viribus nitentem quidem, sed quandoque et iuuantem illam & superantem: nam et si naturæ peccatum accusarūt sepæ philosophi ob materiæ fluxilis contumatiam, quam tamen naturam regi ab

intel-

intelligente, separataque mente voluerint, multo tamen crebrius artis errata confessi fuere, cum non modo materiæ repugnantis occasio sese ingesserit, sed post habitæ fuerint regulæ rerum efficiendarum à recta ratione præscriptæ, qua ratione si vsus homo fuerit non abusus, tantum abest vt erret, vt ipsius etiam naturæ, si quę interciderint errata corrigat. Ergo cum & arti res ipsas natura subministrat, ipsaque ars incumbat naturæ, sese que ille iuuent, sibiq; quodam modo subseruiant inuicem, potest aliquando, per artis peritiam adiuuante natura fieri, quod fit per ipsammet naturā, & etiam aliquando constantius in vertenda sublunari materia, exemplo vtamur eiusmet auri, de quo disputamus. Quid prohibet homines illius formā alijs in metallis indere, et solis, & ignis beneficio? quam formam sole tantummodo vsa natura latebrosis in terræ sedibus, commolita est: nam siue ex sulphure & viuo argento fiat aurum, vt placuit & Democrito & plurimis, vt etiam mihi ostensum est experientia multiplici, siue id alijs etiam ex uaporibus effici queat, qui puriores & sint, & habeantur, sublati nihilominus eis ex rebus, et in unam conflatis, naturam, siue ex quadam aqua non cognita, quam Theophrastus citauit, sed non expressit, siue mauis ex aqua illa, quæ fertur accepta Democrito lixiuia nuncupata, cui sit mixta calx, non eam dico calcem, quam impugnauit Albertus: diuersa est enim quæ ci-

tata est à Democrito, siquidem & Lixa solebat antiquitus pro aqua dessumi, vnde lixæ apud exercitum & elixa caro etiam apud vulgus. Aut enim ea voce viuum argentum per enigma significauit Democritus: aut metallum in aquam ressolutum, quæ prima materia metallorum dici potest, assentientibus etiam peripateticis, quorũ princeps illa etiam prodidit ὕδατος γάρ ἐστι siue inquam eisdem ex rebus siue aliis ex rerum generibus quæ penitissimis in recessibus terræ occuluerit natura, fiat aurum, non eisdem rebus vsi homines, idem efficientur? an imitari calorem solis poterunt quoad natura permiserit? quanquam hoc minime necessarium existimauerim. Neque enim audiendi tanquam philosòphi, qui rentur, qui dictitant aurum à solis calore tantùmodo gigni, quasi non sit calor solis vniuersalis causa rerum quæ in sublunari machina generantur, & corrumpuntur, qui quidem calor tam in speluncis, subterraneisq; specubus, quam in terræ planitiæ dotes suas effundit, quasi latebrosis in terræ meatibus non sit ignis, quo sulphuris vapor excitetur habitus parens & alumnus auri, quem ignem non solum Sicilis Æthna, vicinæq; insulæ patefaciunt, sed plerisque in montibus Europę atque in Appenino est ipse conspicuus. Cæterum qui artem ingenue tenent in communi materia, metallorum proprias indunt formas, explosis prioribus formis, idque conficiunt non vi tantummodo

con-

consumptricium aquarum, vel potestate diuersorum salis generum, vel olei diuersarum conditionum facultate, sed auro ipso quandoque ad propagationem sui generis, per subtilitatem artis instituto, cui mixta etiam sint interdum ipsius auri nota primordia, atque in hunc modum mutare satagunt metalla, & lapides, pulueresq; conflare conantur, quibus multum conficiant auri parua ex re, cui nomen elixir, à philosophis Arabum factum est, latini vocauerunt medicinam, Græcos sequuti, quibus . . . . . dici constat, quo nomine sæpe vtitur Psellus.

QVOD AVRVM FACTVM ARTE natiuo auro possit esse perfectius. Cap. VII.

IIS itaque modis experiuntur formam eruere de sinu ipsius naturæ, quam certè formam perquirere scitarique potuerunt ex asturibus Callaiccis, cæterisq; fossoribus auri, & argenti, quo ad illis obiter, & aliud agentibus, quasiq; de longinquo facere coniecturam licuit de metallorum generatione dum illa colligerent, vt prætercam eos, qui dicti sunt Hermi, Tagi, Pactoli, aliorumque alueos fluuiorum scrutari, & metiri maris athlantici littora, vt inter lapillos versico-

lores auri grana colligerent, non solum vero data opera, sed aliud etiam agentes, atque insperato ac ut pleriq; dicerent casu: Uti vero sapientiores assererent diuina prouidentia sæpe quidem occulta, sed semper iusta facere metallorum transmutationem plurimi mortalium. Accepi enim factum argentum dum equi medicina quereretur, in qua viuum argentum rebus alijs plerisque miscebatur. Vidi ego & argentum fieri & aurum, dũ neutrum speraretur: Legi etiam spirituum supernorum reuelatione traditam antiquitus artem auri faciundi, & mea ætate idem usu euenisse non legi, sed audiui, quod cum agetur de experimentis apertius indicabo: malorum item demonum comertijs quandoque fieri potuisse, ut suspicer, moueor quod literis proditum est olim remedia medica per somnum reuelasse demones diuersis in templis, quemadmodum latius me disseruisse memini, dum superSticiosas presensiones confutarem, precipueque in libris quos inscripsi de rerum prenotione, & in meis quoque meorum Hymnorum commentarijs, sed & multa quibus nunc utuntur medici præcepta simili superstitione suscepit antiquitas, dummodo vera literarum monumentis ea mãdauerit posteritati. Siquidem Cremato Esculapij templo retulisse cartis Hyppocratem preceptiones medicinæ per quietem haustas memoriæ traditum est: possunt enim & vera demones prodere quanquam n. id ut fiat minime licet curare: effectu verò

post-

postquam eum veritate niti compertum possunt homines vti, non eatenus vt sit reuelatio demonica suscipienda, sed quatenus effectus ipse sit vtilis res, & vera ex se se suapte natura, atque in Deum vt in primarium omnis veri, omnisque boni auctorem planè referenda. siquidem ex malignis hominum, demonumque facinoribus elicere nouit Deus bona, tanta ipse est tanque ineffabili benignitate, cui tandem, quod sumus, quod mouemur, quod uiuimus acceptum ferri debere, & Pauli Apostoli auctoritate & ratione didicisse operepreciuim est. verum eninuero vt parte alia non putem reuelatam quandoque per malignos demones auri faciendi potestatem, ea mihi satis ratio persuadet, quod non nisi malignis eam reuelaret hominibus, aut ijs quos imbui malignitate persuasum haberet: eos autem homines diuina iustitia non permittit vt animi virus cum potestate coniunctum effundant in pernitiem generis humani. Quæ quidem ratio videtur verissimilibus experimentis communiri, quando nec paucos etiam aureos suis sectatoribus impertit in obscænis ludis, de quibus egimus in dialogo triplici, cui nomen Strix. Bonis itaque spiritibus feramus acceptum, si quid est reuelatum de artis veritate singulari, aliquo priuilegio, sed doctrinæ & experientiæ id facilius tribuendum. Diuersa enim cum diuersis varijs colligerent experimentis, potuerunt artis periti multa cognoscere: neque enim aut vno in loco, aut

vno modo tantum promit aurum natura; Vidit Albertus de se scribens purum inter arenas fluuiatiles aurum impurum, audiuit comixtis lapidibus ortum, instar venarum, subditque non multo post aurum natum inter arenas melius esse, cuius rei duas affert causas. Alteram sulphuris puritatem maiorem inter calidas & siccas arenas versati, frequentiusque loti & eius quoque terrei, quod inest viuo argento, quod quidem & lauit & subtilius reddidit ac purius fluminis lotura frequens, Alteram causam voluit esse meatuum obturationem, cum occlusus calor in fundo ripisque conuoluitur in semet, & concoquitur ad auri substantiam nobiliorem depromendam, atque isthæc ille dum haberet mentionẽ locorum in quibus metalla generentur. Ego vero ex fluminis decursu collectum aurum dici apud me seruaui nitidissimum quidem & modicis admodum ramentis disseparatum. Quod cum propterea purissimum aurum putauissem facto periculo multum habere admixtum argenti compertum est. Albertus idem mox cum de auri natura disserit, & granum ait inuentum, quod multarum librarum pondus excederet. Centum marcharum vocabulo vsus est ille, id autem barbarum nomen octo designat vntias, vt octies centum vntijs fuisse granum, qui perpenderunt, deprehenderint. in Germania quoque montanum aurum sua tempestate narrat inuentum, quod dum excoquebatur minus cæteris consumebatur,

mebatur, vilioris tamen fuisse precij propter nouitatem prodit quam certè causam, vt potè subtiliorem Plinius omiserat, qui plures nihilominus auri collectiones planè citauerat ex fluminum ramentis, vt in Tago Hyspaniæ, Pado Italiæ, Hebro Traccie, Pactolo Asiæ, Gange Indiæ, nec vllum esse absolutius aurum prodiderat, vt cursu ipso tritum atque politum. Non tacuit etiam puteorum scrobes, montiumq; ruinas: Nec ommisit Canalitium, canalienseue, & quod glareæ marmoris inhæret aurum, & tanquam per venas diuagaretur. Itaque & ab his qui montium in cauernis, fluuiorum in ripis, & in pelagi littoribus quæritant aurum ab ijs: item quibus sese illud obtulit aliud agentibus erudiri potuerunt artifices, ipsiusque indagare naturam, mox genitalem calorem imitari, nunc igne semitopito, nunc lento, nunc acri, atque eo modo vires experiri artis cum natura coniunctæ, & multis tandem esperimentis veluti ex genitali inuolucro, veri auri fætum, educere, & tanquam obstetricari, idque sæpe factitando artem nancisci, quæ non solum naturam dicitur imitari, sed planè perficere, vt non absonum hinc videri queat quod multis asseritur iam factum & me vidisse non abnuo, idest fieri per artem posse naturæ. adiumento aurum auro natiuo perfectius, certè coloratius, & Alberti persuasit auctoritas, & ostendit experientia apud multos etiam à philosopho Psello prodita litteris, qua docuit arte

fieri

fieri perfectius aurum micis ramentis, frustulisue, Pactoli, atq;, ut eius uerbis utar χρυσοειδέστερον τῶν τοῦ πακτωλοῦ ψησμάτων cæterum si inter id aurum quod ab immis terræ latebris eruitur discrimen inuenitur, vt aliud alio preciosius existimetur, quod nisi & Plinius narrauisset, & Albertus & Diodorus etiam vt inter initia dicebamus: sacræ tamen literæ prius asseruerunt, quarum testimonio nouimus Iudicum aurum prestabilius cæteris haberi, si discrimen inquam inuenitur in opere naturæ, cur id erit abnuendum in operibus artis? quæ non solum superat in perfectiorem artem, verum etiam & ope ministerioque naturæ, naturam quandoque ipsam emulando superat, vt ante diximus, & habemus compertum in coloribus, saporibus, alijsque per multis sanè scriptum est in sacra Genesi in terra Chauilah, sed apud lxx. & vulgatam editionem iacet euilat quam esse in India veteres produnt nasci aurum, & terræ illius aurum esse optimum, si latinæ stamus translationi καλὸν lxx. interpretes verterunt ex hebreo contextu, quod & si bonum mauis interpretari vel pulchrum, certè comparationem non effuges, nisi malueris confiteri non esse bonū pulcrūue aurum, quod alijs in prouincijs gigneretur. Quid enim est causæ vt aurum per eccellentiam ibi esse diceretur, & bonum aurum? nisi alibi non esse bonum aurum, aut ea non esse præditum bonitate, qua polleret aurum euilat? comparatione vero dici optimum dubitari nequit, & bo-

num

num pariter comparatione dici non abnues, dum in sui generis substātia referatur ad id, quod eadem non sit præditum bonitate; ergo discrimen auri colligere nos in natura opus est, discrimen inquam vel specie, vel gradu, quod sanè discrimen nec in arte ipsa, si ars arti conferatur, nec in arte, quæ cum natura contendit, est abnegandum. adest & Plinij testimonium vocantis aurum excellens, id quo ex auripigmento Caius Cesar confecisset, de qua re suo loco, latius eodem auctore mandatum est memoriæ, omni auro inesse argentum uario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octaua parte, alibi quinta, quæ portio constituit electrum repugnans veneno: Quibus ex rebus multa produntur auri discrimina. Adde quod alijs metallis aurum inest alibi purius, impurius alibi. Quid? quod & rebus nō metallicis inest aurum sic, vt magni Alberti testimonio in suturis humani Cranei, capillisq; circumiacentibus sit inuentum. Inuentum quoque aurum est in perdicum ventriculis tempestate mea, siue id ille dum in terræ superficie conspiceretur instar granorum deglutierunt, siue generatum sit ex edulıorum occulta potestate, quibus e terra sint auri exordia communicata, precipue in masorum montibus herbarum potestate nobilitatis, quandoquidem non longe a fucino lacu parte quadā albani cāpi perdices illas diuersari, dum eis in locis adhuc penè puer militarē non sine demiratione percepi causā,

tunc

tunc ignorabam. nec satis perquirebam ad hanc diem
fortassis indeprehensam, quamquam eam de principijs
auri pendere conijtio, tum quod nihil prohibet id quod
in terræ cauernis occulitur, etiam in superficie reperiri
quandoque posse, tum quod herbis ipsis atque radicibus
vim inesse posse, vt sic loquar, aurificam negari, nisi pro
terue non potest, tum quod similia sunt visa etiam in
quadrupedibus animantibus: referunt enim digni fide
viri se Creteis in montibus ibices vidisse, quorum den-
tes aurigineo colore suffusi essent, precipue qua parte pro
deunt è gingiuis, atque herbas tangunt, quarum est in
Ida Cretæ decantata celebritas. Mitto eius naturam
auri quod obrizon vocauit græcia, tametsi placuit Isido
ro & sectatoribus latinum esse vocabulum, quod obra-
diet splendore. Nec abest à veri similitudine de Plinio
tractum id esse, qui scripsit aurum, qui ignis simile colo
re rubet, atque ipsum obrizum vocant, sed qui græcas
percaluere literas, inter quos Hermolaus vir naturæ æta
tis malunt grece vocabulum effictum quasi ἁβρὸν hoc est
tenerum, molle, delicatumue, siue vt mihi venit in men
tem forassis εὔριζον quod ex optimo prodeat germine, qua
sique legitima radice subolescat, siue id malueris esse na
tura comparatum, siue arte superante naturam. Hebrei
habent pro obrizo, quod septuaginta reposuerunt inter-
pretes, aliquando loci nomen, aliquando verbum, quod
purissimum queas in latinum conuertere, & quandoque
etiam

etiam ab eo nomine quod proprie purissimo respondeat, non abhorruerunt, atque fortassis id ipsum est quod, apyron, appellauit antiquitas, authore Diodoro effossum è cuniculis Arabiæ, nullo igne liquefactum, colore ita lucido, vt ipso inclusos auro preciosos lapides reddat splendidiores, vt obiter inde subnotem mostratum antea locum psalmi, & dabitur ei de auro Arabiæ. Nam præter alias significationes ad metalli eius prȩcellentiam pertinere potest vt ex ea conscendũtur animo ad supremum apicem sapientiæ, quam sub auri uocabulo mystico nomine constat indicatam. Itaque promit natura varijs modis aurum, ars item interdum naturæ mĩnistra, interdum emula, eiusque ipsius auxilio victris, varie quoque promere solet, falluntur enim plurimi æstimãtes artis potestatem non sicuti par est, quippe qui rentur ita subesse illam naturali facultati, vt non censeant naturæ dignam nomine, quo tamen in primis pollet: est enim natura quadam cognitione prædita, cum sit habitus animi ratione vigentis, & intelligentis, quo munere naturam mutam & ratione intranea destitutam regit, atque disponit, & inter regendum & moderandum, cum immitatur eam, tum emulatur, tum superat. Adde quod inter naturæ laudes illa etiam quandoque numerata sit, quod artem simulet: sic in figuris suapte natura delineatis in marmore: sic in gemma Polycratis, alijsque permultis planè compertum est, sic etiam

inge-

ingeniosus Poeta retulit, naturam duxisse natiuum arcum artis imitatione, per illa carmina, cuius in extremo est, Antrum nemorale recessu arte laboratum, nulla simulauerat artem ingenio natura suo. Nam pumice viuo, & leuibus tophis natiuum duxerat arcum. sed de artis potestate paulopost, tantum id hoc loco deductum sit, vt compescantur tanto magis qui pergunt inficiari artem, ad faciendum aurum aspirare, nisi frustra, quanto magis nulla id ratione contendunt, & contra fiat, tantumque absit vt id nequeat quod etiam valeat naturæ adiumento & accessione diligentiæ mutam superare naturam.

QVINQVE MODI GENERATIM AVRVM posse fieri per artem, quæ ac etiam in re vt in alijs plurimis naturam artis industria destitutam superet. Cap. VIII.

Vperat ars in Chrysopeia paranda, superat adiumento naturæ naturam ipsam artis beneficio, destitutam. Non in splendore solum vti diximus, sed & in celeritate conficiendi, quod fiet inter narrandum experimenta manifestum: superat etiam sic vt methodis pluribus id consequatur: nam quinque modis generatim

tim aurum per artem fieri potest: Primum dum metallum extrahitur à metallo, vt cum ex ære argentum excernitur, quod me vidisse memini. Delitescunt enim in alterutris metalla sæpenumero, præcipueque argentum in auro. Contraque fit, vt & aurum in argento reperiat ocultum, obnubitur etiam plumbo & æri non nihil metalli perfectioris. Deinde compositione rerum metallicarum paratur aurum, quibus rebus mineralia nomen factum est à vulgo, barbaram appellationem secuto: sunt enim eis in rebus metallicis auri principia, precipueque viuo in argento & in sulphure quod non sensit ignem, quod etiam me vidisse non abnuo. Tertio fit aurum ex auri semine, semen appello vim prolificam: est enim indita cuicunq; rei naturali uirtus quædam vt se propaget. Quarto ex re, quæ perfectior auro sit, aurum paratur, non tamen sine auri semine conflatur ea res, nec sine principijs alijs, quæ sint apta generationi, summum fuit hac in re philosophorum ingenium præcellens industria demirandum artificium, quandoquidem partes rei quas deligunt ad conficiendum aurum, argentum, ne dissèparant multas in naturas, quæ proportione quadam respondent & elementis, & cælo, siue illud uelut quintam essentiam constituant more peripatetico, siue tanquam plurimum ignem ritu Platonicorum, iunguntque & auri & hydrargirij semina, ut quemadmodum sublunaria iuncta celo, & elementis tanquam

 vniuer-

vniuersalibus causis, & particularibus etiam rerum seminibus propagantur, sic ipsi vtuntur suis illis naturis, metallorumque & rerum metallicarum seminibus, ad auri atque argenti numerosissimam fœcunditatem. Hic autem modus & generalis est, & magnarum rerum effector, tres, quos ante narrauimus particulares appellantur. Quintus vocatur is, qui priore ignobilioreque metalli forma disiecta, & posteriorem & potiorem formam in materiam metallicam inducit; Primus modus lucri est, minimi secundus, mediocris tertius, & quintus magni, & quartus maximi; Nec admirandum quod ante diximus, artem naturæ beneficio superare naturam, in alijs etiam rebus quæ auro faciendi conducunt, prestare naturæ artem vsam naturæ beneficio videamus: siquidem in aqua, in oleo, in sale confectis per artem ipsam mirabiles inesse à Deo potestates, notum est, vt eis ipsis, & aquæ, & salis, & olei quæ peperit natura vires æquare non detur: proinde longissime falluntur, qui putant eò non posse aspirare artem, quò pergit natura, vt propterea quod natiuum est, & suapte ingenio fretum, semper sublimius habendum sit, atque perfectius, si conferatur ei quod ars molitur. Neque enim collatas volumus per sese atque seorsum vires naturæ viribus artis, sed artem naturæ fretã muneribus componi posse dicimus naturæ (vt ita dixerim) nudæ & inerti, atque ita componi, ut ars

inter-

interdum prestantior esse, & videatur, & sit: Quid autem mirum? cum etiam nature priuilegio non fraudetur ars, que quidem vti diximus, & ipsa nature est appellatione cēsenda: nature inquam non surdæ, sed intelligentis, digerentis, atque proficientis. Hoc in domibus, in vestimentis, in omni vitæ munere perspicimus, quod rude prorsus & impolitum esset, ni ars humane mentis, hoc est naturæ melioris, tanquam nobilissimum animatumq; instrumentum accessisset, cuius industria factum, vt qui in cauernis Chryptisque montium delituissent homines exesis, videlicet escauatisque in fornices domūculis multorum decursu seculorum paucis hebdomadibus, non in casis modo, sed in palacijs degant, qui frondibus arborum, qui pellibus animantium inconditis operirentur lanneis, lineisque pannis non nisi arte confectis vestiātur, qui crudis oleribus, ferino lacte, sanguinolenta carne vescerētur paratis ad salubritatem & non indecoram uoluptatem cibis eius artis beneficio nutriantur. Denique si percenseas vniuersa, reperies, artem perfectam hoc est sapientem naturam hominis mute nature que illi substernitur antecellere: Quibus rebus colligitur non esse dignum stupore, vt quod hec centum molitur annis, illa paucis diebus, & paucis etiam horis eius ipsius ministerio compleat: sic medicina, pictura militaris aucta atque firmata est: sic philosophia vires adepta est, & theologie plurimum famulata, cum nature contemplatio hominis

ingenio fræta & experimento firmata vires potestatesque sublunarium rerum, herbarum, fruticum, lapidum, animalium indagauerit, quarum noticia in admirationem exciuerit genus humanum, & perduxerit ad prouidentiæ diuinæ considerandа secreta: multa quoque procedentibus seculis aperiuntur arte, quæ quoniam antiquitus non visebantur ab his, qui rem oculis non percepere, vix credi queant. Mirabatur olim vetustas innesse fontibus nonnullis vim saxificam, cum spectarent decurentes riuulos aquarum longo post tempore herbis & cespitibus, lapideam continua irrigatione communicasse naturam. Mirabar & ego dum id non solum sępe legissem, sed etiam semel vidissem in Italiæ finibus, cum per telinam vallem à ripa Larij lacus ad alpes rhetias iter facerem: sed desijt admiratio postquam spectaui non iam maniplos filicum, aut vlmi frondes annua madefacione versas in tophum, sed ictu penè oculi ferrum, argentum, aurum versos in humorem. Adde miras ipsarum, quæ paucis ante seculis compositæ sunt, peculiaresque dotes aquarum, cum alia ferrum: Es alia voret, aurum alia, argentum alia: Mittam vulgarem illã & notissimam qua secernitur argentũ ab auro, uti de eis quas natura profudit, quasque & in quintodecimo libro Poeta, & in xxi. uolumine naturalis historię collector ducit in mediũ, nulla iam subire mentẽ possit demiratio ꝑ derem, nisi nõ paradoxon id modo, sed adynatõ lector exis

timaret

timaret me vidisse aquam, quæ bibi sine vllo, vt arbitror, nocumento posset, cui super hydrargiro solo, quod in sublime sit elatum vis, insit, quæ non inest acerrimis, & consumptricibus aquis: super sale vero quem fluuiatilis & putealis aqua dissoluit, nulla omnino potestas sit, & hæc quidem artis munera chemistorum ingenio vestigata, cuius etiam artis id insigne quod & inspexit, & tetigit theologicum illud, quod muta natura, vel de longinquo, cum & per transenam allucinata dicitur, idest admirabilem palingenesiam paruo tempore posse fieri naturalium rerum sine miraculo nouo supremæ potestatis, quæ cum accesserit, dubium esse non queat, etiam peruicacibus ingenijs efficiendam, quam inde tenemus æternam, in ictu oculi palingenesiam vidit, & aliud idest corpora crassiora per subtiliora, atque hæc per spiritus regi subtiliores, sic vt maior omnino vis subtilissimo insit tenuissimoque spiritui quam vastæ molis corpori, exemploque potest hoc omnibus in promptu esse. Ponat quis si adsit commoditas & aluminis & eius salis, quod è laterculis exsudat coctilibus decemmillia pondo super vna argenti lamina parui ponderis vt soluatur in aquam, nunquã soluetur etiam si decem annis pressa tantis ponderibus fuerit. Ponat vntiolam vaporum subtiliorum, qui de illis eisdem rebus effluxerint ac tantum argentum, quod erat forma solida fluuidi

naturam humoris induet, hoc non naturæ ſed artis opus naturam pertractantis, nec id quidem vario deſultorioque ingenio, ſed ſtato, firmoque tenore ſic, vt nequeat, & ab imperitis varietas effectus in medium duci, quemadmodum peritis olim doctiſque ſcriptoribus, Plinio, Seneca, Vitruuio contigit, cum de Styge aqua diſſererent, opere .ſ. non artis, ſed naturæ, quam aquam alius perrodere dixit, alius coagelaſcere, alius diſſilire: contraria planè ſunt hæc, nec coherentia munia, ſubde oleum, quo intime penetrantur ipſa metalla, quo fatiſcunt, quo tabefiunt, quo liquantur, quo & intus & in cute colorantur. Nec ſileam multiplicem ſalis confectionem, quo ſuperatur ita marinus, Montanus, arenarius ſal apud vetuſtatem cogniti, vt ipſo ſale per artem confecto ſaliri eorum (vt ſic dixerim) quodcumque poſſet: id autem fit ex rebus, quę nullo modo vident ardere ex rebus etiam tam calidis & obnoxijs igni, quam quod maxime vt me de ſulphure vidiſſe non abnuo tractum ſalem contemptorem flammæ & eximio ſplendore ſic fulgidum, & candidum, vt ei conferri merito nequeat ille, quem produnt græci ſcriptores rerum geſtarum Aleſſandri Macedonis in Egyptum, dono mittere ſolitos antiſtites Hammonis oraculi, fuit & ante paucos dies (vt noſti) iuſſu meo confectus ſal tam viſu pulcher quam ſuauis guſtu ex herba, cuius meæ paſcua Ditionis

Fer-

Ferrariæ, & Mantuanæ ditioni contermina precipue referta sunt. Nam cum penderent mihi pastores externi vectigal ex ea, vt potè cuius esa pecudinibus ægris afferetur auxilium, cogitaui salem, quem gustatu referebat herba in causa esse sanitati, atque ita dum padus consuetis ripis coercetur, ne vicinos campos innudet, non spernenda copia se se nobis eshibet montano & maritimo sale vt pulchrior, suauiorque, ita rebus quoque metallicis, ni coniectura me fallit, accommodatior, ommissum faciam penetrantem, eximcantem, & aduretem potestatem paruo temporis momento arte compertam, cuius impetu prioris disijcitur metalli forma, qua disiecta, facile potest immiti, generarique alia eiusdem artis ministerio, & ope naturæ. Quam & si regi quamquam mutam ab intelligentia non errante dixerit quispiam, ex aduerso negari tamen non poterit afferri plus adiumenti rei constituendæ, cum mens etiam hominis arte instructa, & vsu confirmata suppetias attulerit, multo certè maiora visuntur, ne dum scripta leguntur, quam quod metalla promiscue fiant, humano artificio paucis diebus, quamuis ea natura non generet, nisi post annorum multa curricula. Proinde Michael Psellus paucis scedulis artem scribens quam sub trutina philosophiæ prius examinandam susceperat, recipi miratur præditam à Strabone naturalem vim quan-

dam fontis transmutantem non recipi metallorum versas in alterutrum artis beneficio formas, quarum multas ille commemorat. Negotium alioqui ut idem censet . . . * . . . nisi honesta quadam vi, qui praeceperat, coegisset.

NECESSARIVM NON ESSE, VT AVRI per artem conficiendi peritus subtilioris philosophiæ profundam & abstrusam cognitionem sit sequutus. Cap. IX.

EC audiendi, qui dicunt esse necessariam uti elementorum primarumque ab eis dissultantium qualitatum proportionem ad aurum faciendum pernoscamus: inuenti enim sunt, qui sic sint fabulati, nihil enim eorum quod natura promit, cognitum nobis esset si primordia ipsorum necesse esset antea pernouisse: illuc n. nec sensus pertingit, nec ratio penetrat, nisi coniecturis quibusdam incertis plurimum, & in utramque partem vacillantibus.

Sed nec abstrusis etiam causis indagandis vacauisse necesse est peritum artificem auri conficiendi satis est, si suapte ingenio naturæ ministrum se præbeat semper gignentis, & promentis quicquam prout ei superne man

datum

datum est, sic obstetrix fætus naturam quam prorsus ignorat, non perquirit, sed egerenti fætum mulieri dat operam: sic agricultor tritici, & ordei qualitatibus pernoscendis nuntium remittens, vbi earum segetum semina terræ commiserit, vbi occauerit & fouerit, non frustra sui laboris præmium expectat, scilicet numerosæ, & omnem fætum exuberantis sobolis, idem cum incumbit insicioni, non qualis sit vtriusque arboris, qua ipse committit natura, non qualis habeatur forma glutinis, non quo modo liber mollescat libro curiose sciscitatur, at cuneis adactis, at insertis oculis subolescentem prolem inspectat, qua flores fructusque promuntur; Quid? quod homo, quem cum sole hominem gignere scripsit Aristotiles prolem educit semine, non semper tamen, nam ex centum, ex mille etiam congressibus vix vnus quandoque non irritus, sed vt sit ratus, vt etiã sit numerosus, nihilo tamen minus sui seminis ignorat ipse naturam, quæ nec plene philosophis cognita, nec medicis rixantibus iam dudum inter se se an sit quod superfluit alimento, an è cerebro, an è toto corpore, an aliunde fluat. Proijciatur ne à solo mare? num & fæmina quicquam seminis profundatur, quæ cum incerta, cum prorsus etiam ignorata illi sit, non frustratur propterea sobole, sed si prolificum semen eius fuerit, idque proprijs locis receperit non sterilis mulier, concurrantque reliqua munia, tam agentis viri,

quam

quam patientis fœminæ ad eundem effectum necessaria, concipitur infans ipso naturæ ordine, & suo tempore prodit in lucem: non secus in arte conficiendi auri omniumque instrumentis operantur longè præstantissima, considerandum est euenire: neque enim fuerit necesse vti pernoscant artifices omnia genera, speciesque rerum metallicarum, quibus mineralia fecit nomen vulgus; ea enim vix pernouit parens ipsa, quę in terrę cauernis occulitur natiua rerum, tot .s. sunt tanta diuersitate, tam amplo & penitus inscrutabili numero: sed satis est percaluisse cognatiores naturas experimento cognitas, sat pernouisse mutationis instituta: non tamen pernegamus sapientiores habendos artifices eos, qui natura causarum efficientium haberent exploratam, vt percallerent in communi elementorum materia propriam indere formam auri: aut etiam postquam ipsa materia communis occupata esset à forma ignobilioris metalli, fauere illi, & tanquam mederi didicisset, sic vt pellere possent priorem & ab arrepta deturbare sede, atque interpellendum viam percallerent, qua subinde nobiliorem ipsa in sede quirent collocare, quales pauci illi priores, qui nouerunt quędam esse abstrusa in metallis ad se multiplicandum semina, quod & scripsisse Aristotilem in secundo de animalium generatione libro manifestum est, dum causam indicat prolifici seminis rerum naturalium, eamque fert acceptam, non igni, aut

tali

tali potestati, sed ei calido qui continetur in semine, & re spumosa, quem spiritus vocabulo exprimit, in quo sit natura elementorum stellarum proportione respondens, placuit Aristotelis verba græca subscibere, que variè sunt in latinum translata, πάντων μὲν γὰρ ἐν τῷ ποέρματι ἐνυπάρχει, ὅπερ ποιεῖ γόνιμα εἶναι τὰ σπέρματα τὸ καλούμενον θερμὸν τοῦτο δ᾽ οὐ πῦρ οὐδὲ τοιαύτη δύναμίς ἐστι, ἀλλὰ τὸ ἐκπεριλαμβανόμενον ἐν τῷ σπέρματι, καὶ ἐν ἀφρώδει πνεῦμα καὶ ἡ ἐν τῷ πνεύματι φύσις ἀνάλογος οὖσα τῷ τῶν ἄστρων στοιχείῳ. propterea sapientes artifices omni studio diligentiaque curarunt hanc naturam ex metallis tractam possidere. Cum multi ex peripateticis etiã quintæ fecere nomen essentiæ, vt generalem causam tenerent. Quemadmodum cælum generalis est causa perducere quoque moliti sunt terrosam materiam in pulverem calcis instar excoctæ, diuersaque subinde salis & olei, parauere genera validæ potestatis, & fluxiorem materiam cogere in aquam sunt adnixi: subtiliorem vero tenuissimos in vapores & aeris, & ignis, emulantes potestatem. At hoc, vt diximus artificibus omnibus non est necessarie, vt pernouerint, proinde carmine sumus inter initia nostrorum enigmatum, quæ si villi tibi certè erunt sine enigmate id sic exequuti.

Principio causas abstrusaque germina rerum
Qui tenet ille quidem supremus & optimus esto
Artifices inter, sed nec nouisse necesse est

Tot

Tot nec tanta tibi, vt primun perculmina cœli
Perque altos volites tractus præ gradibus alis
Mox inde ad matris descendens viscera magnæ
Reptes, spectatum thalamos prolem atque nepotes
Sulphuris, & viui argenti in caligine ceca
Te mihi crede sat est vires tenuisse propinquas,
Vnum efficias gemino, quod pendet ab ortu.

& quæ sequũtur illic visenda, sed quantũ ad propositum præsentis disputationis pertinet, sat sit artificibus nõ ignorare quæ narrauimus, sat probè tenere secreta quæpiam & vulgo ignota pondera rerum, & vasorum varietates, quibus paratur & quorum magister est experientia ope naturæ perdocta, de quibus quandoque disseruit Albertus cum verba faceret de locis vbi metalla generantur, quanquam Iuniores longè plurima inuenerunt atque parauerunt vasa eadem quoque natura duce, & industria, oppido perquam nixa experimentis, tepores etiam nouerunt & acres, flammas, & idoneum tempus ignis adhibendi & remouendi. Nec non receptacula vel vitrea vel terrea parando operi congrua, quibus admodum suffragatur noua materies in terræ cauernis inuenta, quæ latuit vetustatem.

FACI-

FACILIVS AVRVM NOSTRO SECVLO quam ſeculis prioribus poſſe fieri, vbi multa & contra vituperatores artis, & contra nonnullos etiam egregios ſcriptores perperam de Cinabari, hydrargiro, & pleriſque rebus alijs diſſentientes, Cap. X.

IS autem rebus poteſt noſtra tempeſtate facilius aurum fieri quam apud antiquos: illi enim ſimplicius rem peragebant & quibus vtebantur rebus, ipſi nunc vtuntur pauci, ſed alijs & longè quidem plurimis, tamet ſi erat apud eos vſus quarundam rerum metallicarum, quarum nec ſatis habetur apud noſtros artifices nominis ſyncera cognitio, eſt enim ὤχρας *verbi cauſa, nam quamquam nonnulli illam ſe ſe tenere putant, longe falluntur; Ego uero tres ni fallor ad minus res inueniri non dubito, quibus id nomen competere poſit. Pyritem quis nouit, niſi ea ſit (vt quidam exiſtimant) quæ vulgo dicitur Marcaſita: ſandaracam puto non cognoſci, niſi eam quæ mihi Venetijs allata rubri ſulphuris nomine vocabatur. Cinabarim, cum dicis, quis non retur te Bucaſis arabis compoſitionem dicere ex viuo argento ſulphureque coagmentatã, à vera Cinabari tam diſtantem quod à Leone ſymia, eſt in colore aliqua nulla in re ſimilitudo, vt ſuo loco manifeſtum fiet, Quis monſtrabit Chryſocollam*

veteribus

veteribus artificibus & auri faciendi magistris decantatam eam, inquã, natiuam Chrysocollam, non illam quam Plinius docuit, ne dixerim an subinuit, nec eam quam Galenus indicauit. Nam cuius vis est ipsam conficere: sed nihilominus plura nos habemus non solum aduecta regionibus longinquis, sed in ipsa Italia comperta. Nam multa de terræ cauernis eruuntur metallica, quibus veteres compotes non fuerunt: existimo fieri singulis penè diebus, idque testimonijs non abijciendis assertum est, diuersas rerum metallicarum mixtiones, quarum & varij colores habentur & sapores ita promũtur ab eis effectus varij indicantibus probè substantiam accidentibus, ea vero cum maiori copia nunc patent, minorique pretio veneunt, neque hoc solum asseruerim, propterea quod antiquitus fodinis Italicis Romanorum decreto parceretur. Nam quanquam aliunde multa importantur, passimque suppeditantur, quæ ad rem maximo opere faciant: pleraque tamen nascuntur & componuntur, etiam vt dixi plurima, quæ non nouit antiquitas, Calcantum verbi gratia, cum dicebant illi, paucis conficiebant negotium: neque .n. albi nulla mentio cuius attritu Cyaneus apparet color, est & uidere cineneo pallore: Calcatũ est & uiridi facie, & saphirina, & uaria, quibus vt color, ita potestas longe diuersa, sulphur, cum dicebat ἄπυρον hoc est non expertum ignem, num ultra fortassis antiqui progrediebantur. Videas nunc

Apyron

Apyron ipsum colore subfulgido, velut electrum, videas & album, & cinereum, & viride, & flauum, & nigrum, & russum, sic vt flammeo colore videatur cum rubrica contendere. alia prætereo quæ quoniã nec græca tenent, nec latina vocabula, minime hoc loco percensuerim apud Aristotilem non temere neque serio inuenies, nominatim citari aliud quã σανδαράχην καὶ ὤχραν καὶ μίλτον καὶ θῦον & paulo post κιννάβαρις ducitur in mediũ veluti lapis, non illa cinabaris cuius componende ex viuo argento, & sulphure Bucasis Arabs inuentor est habitus, nec illa quidem quam perhibent ex pugna draconum & elephantum in India gigni, sed quę de terrę cauernis eruebatur, & importabatur ex Affrica, mea ętate bis quod sciam in Italia visa est raram etiam eam tempore Augusti fuisse scriptum reliquerunt, & Dioscorides & Vitruuius, quorum alter pro medica facultate, alter pro ędium pictura de rebus metallicis disseruit sunt autem & dicuntur ea metallica quę in fodinis metallorum inueniuntur, ex illis enim erruuntur auctore Theophrasto, & Chrysocolla, & Cyanus, & Ochra, & minium, & sandaraca, tametsi Chrysocolla, & Cyanus arenosa sint, Ochra & minium terrea, sandaraca verò & arrenicon (ille hoc nomine citat) quod alij dicunt arsenicum, puluerea, nihilq; distare illa inter se, memorię prodidit, hoc ex loco non est prętereundum colligi posse, fidem abrogandam esse scriptoribus

ribus quibusdam, nominis alioqui satis celebris, & in Ochra describenda & in alijs plerisque. Primum docet Theophrastus, Ochram nil ab arenico differre: Plinio vero longe aliter, qui & in aliis etiam apertissime labitur, nam cum Chrysocolam, sulphur, Cinabarim citasset Plinius, minium quoque voluit ipsum esse, græcis Milton, & Cynabarim nuncupari: alibi vero hoc ipsum detestatur, certè aliud Milton, aliud Cynabarim esse inuenies, & apud Aristotilem, & apud Theophrastum etiam apud Galenum, qui aliam citat etiam Milton Lemniam, hoc est terram illam repugnantem venenis, cuius vigintimillia glebulas dicit accepisse signatas à sacerdote, dum insulæ appullisset Lemno, sed præter hæc, certè diuersam à Cynabari Milton, inuenies apud alios egregios rerum naturæ scriptores, quorum aliqui non κιννάβαρι sed κιννάβαρ nuncupant eius duas species indicat Theophrastus. Alteram suapte natura in Hiberia, & Colchis natam, alteram arte confectam, non iam ex viuo argento & sulphure, sed ex arena coccinea, quam Atheniensis Callias ante annos nonaginta primus excogitasset, dum ex ea sperasset aurum elicere. Qua in re, non simplicem modo, sed multiplicem Plinij deprehendas errorem. Nam & minium pro Cynabari docet à Callia confectum auctoritate Theophrasti, qui tamen apertissime secernit alterum ab altero, seorsumque de minio, seorsum de Cyna

bari

bari verba facit. Preterea scribit ipse harenosam esse Cynabarim, Theoprastus vero lapideam, atque ut sua loquitur lingua λιθῶδες quod Aristotiles ante prodiderat per hæc verba τὰ δὲ λίθος ἐκ ταύτης γένος συστάσεως οἷον κιννάβαρι. Preterea minium, quod ἀμμιον vocauit Dioscorides, nasci docet in Epheso Plinius, cuius rei nullum verbum in Theophrasti monimentis: scribit enim Theophrastus, in Epheso fieri Cynabarim arte, atque ut ipse loquitur κατεργασίαν Quemadmodum in colchis & Hyberia nasci Cynabarim sponte naturæ, eiusdem repono verbum αὐτοφυὲς Cynabaris igitur factitię locum designauit in Epheso, naturalis apud Hyberos, & colcos: Minio uero nō ei quod nūc fit ex plūbo & minij naturalis colorem emulatur, sed cuius est è terrę profundissimę latebris coquisitio, loca diuersa tribuit tametsi duo minij fecit genera, ut alterum per se nasceretur, alterum conficeret arte, Vnde illa eius verba, ἐστὶ δὲ ὅπερ καὶ μίλτος μὲν αὐτόματος ἡ δὲ τεχνική. Ad hæc Theophrastus Cynabarim memorię prodidit durā esse ualde atq; lapideā, quod ipse quoq; testari possū, & oculis aduersantiū planè subijcere. Miltō uero hoc est miniū & Ochrā terrę naturę speciē preseferre docet, quo loco etiā miraremur Hermolaum si Dioscoridis Corrolariū edidisset, nō emendantem errores Plin. quos uoluit in sua, q̄ ediderat Pliniana castigatione defendere. Ceterū duos Cynabaris modos tātūmodo citat ipse Theoprastus

nullam habens mentionem draconum, & elephantum sanguinis, quem Cynabaris nomine citat Plinius, & quem ante Dioscorides exploserat à vera Cynabari disferentem, quam (vt opinor) voluit Bucasis vel quiuis alius antiquior immitari, & minime potuit, colorem quadam ex parte non ex integro consequutus: nam facticia Cynabaris in fronte suum ruborem naturalis in recessu gestat splendidiorem multo, & quod sanguinem representet magis, vnde ortum habuerit opinio eius sanguinis ex pugna draconum & elephantum, siue historia fuerit eius rei origo, siue fabula. Adde quod Cynabaris naturalis cum aduritur flamma eius illustrior est atque sincerior, nebulosior factitiæ, ex cuius rogo nihil restat. Restat ex eo, quam natura peperit, in qua videas uiui argenti scintilare micas, in factitia quasdam quasi lineas crebriores hydrargiri: neque enim separauerim viuum argentum ab hydrargiro Plinij more factitium hunc, illud natiuum arbitrantis contra Dioscoridem eodem citat nomine, tam quod factitium est ex minio, quam quod natura bifariam parit, dum ex argentarijs pendet speluncarum fornicibus, vbi concreuit in guttas, & dum è fodinis etiam per se colligitur. Proinde magnus (vt mihi uidetur) hinc deprehenditur Plinij error, ab alijs etiã aliquando taxatus, quippe qui secernit in duo genera, quod vnum est duntaxat è lapide illud fluere arbitratus: eius enim vt inquit vomica liquoris æterni, quod

rerum

rerum omnium venenum sit, hunc autem aliunde profi cisci ratus, ergo apud Dioscoridem, & alios boni nominis scriptores hydrargiros est idem quod viuum argentum, apud Plinium non idem, græci siquidem illud aquam argenteam nuncupauerunt, ab aquę & colore & fluuido liquore, latini de ipso motu uiuum appellauerũt, sibi quoque ipsi non satis hac in re constare uidetur. Jdẽ Plinius cum hydrargirij nomine usus solo inaurari dicat argentum, satis enim prodidit non differre illum à viuo argento, quo utuntur solo fabri, cum aurata vasa reddunt ex meris argentis. eodemmet etiam utebantur (quis neget) ij, quorum meminit Vitruuius in septimo: scribit autem fieri viuum argentum ex marmoreis fragmentis cum id colligunt artifices, postquam resedit fumus ignis, uapore suscitatus, & eodem pariter uti eos quis dubitat? qui non modo ex minio & marmore, sed ex metallis omnibus eruunt. qua in re superatur etiã à posteritate vetustas, nunc enim ex omni metallo, nec difficillime quidem extrahitur siue argentum uiuum, siue hydrargiron malueris appellare, nec ex metalli modo, sed ex metallicis rebus complurimis, ut ex eis præstetur occasio demirationis, quod Galenus vir tantus in literis tantus in experimentis versatus estimarit hydrargiron non nasci, sed fieri, eius enim cum de potestate simplicium medicamentorum verba faceret, isthæc verba sunt οὐκ ἔστι τῶν αὐτοφυῶν φαρμάκων, ἀλλὰ τῶν σκευαζομένων.

Non est ex ijs pharmacis, quæ sua sponte nascuntur, sed ex ijs, que cõficiũtur. Ceterum nec apud Vincentium, nec apud Albertum, qui primi post grecos & arrabas inter doctos viros huiuscemodi rerum fecere mentionem: datur legere tam numerosa quam nunc est rerum congeries, cuius usus est apud auri confectores, & argenti. Octo enĩ si recte numeraui genere post metallorũ naturã literis retulit Albertus, sal, Atramentũ, Alumẽ, Arsenicũ, in quo conclusit auri pigmentũ, quod & maxime debent eo uocari nomine: scribit enim sic Vitruuius auripigmentum quod arsenicon grece dicitur, foditur ponto, Dioscorides eius vir seculi nõ eius id esse bonitatis voluit sed pallidius aurei uero coloris, & primæ bonitatis quod in Hellesponti Mysia nasceretur, vno tamen & auripigmenti, & arsenici vocabulo est usus, quo etiã post Vitruuiũ vsi sunt & Celsus, & Plinius, tertium genus quod album sit & arabes, latiniq; medici, & Albertus retulerunt, nec defuerunt, qui non albũ sed medij coloris dixerint, qui si de ipso voluerunt intelligi, quod prodidit Albertus sensu repellũtur, ne dum auctoritate. Ad hæc Marcasitam citat Nitrum tuchiam, quãquam ea nõ est apud illũ opus nature, sed artis. Marcasitam uero cognitam prisci adhuc (vt dictum est) nõ inueniri nisi ea sit, quã Dioscorides & Galenus Pyritem vocauerunt, ferturque acceptam Democrito inueniri eas & aureo, & argenteo colore, & æreo, addo & staneo, & plumbeo, tametsi pyritem illi ęream

in

in medicaminibus designare videantur, Tuchiam vero pro Cadmia sunt qui reponendam voluere, vltimo loco electrum citauit Albertus, quod tamen si natura id peperit inter metalla reponendum, si ars eduxerit, non est inter ea, quæ de speleis profundissimis eruuntur numerandum. At eo sunt numero nunc ea quæ fossores in lucem proferunt ad parandum aurum, vt vix queas paruo temporis spatio recensere: nam præter album illud arsenicum, cui à Chrystallo fecere nomen & tuchiam, quæ tametsi quibusdam etiam græcis hoc citetur nomine, Cadmia quæ dicebatur antiquitus multa sunt genera marchesitæ, quarum forte non meminere, multa quoque calchanti genera vt ante narratum, ignota priscis, multa etiam sulphuris. Adde etiam multa talchi genera, multa quoque antimonij apud antiquos nusquam citati, & si quidam sunt ausi sub stibio reponere, nulla (vt puto) siue auctoritate preclara, siue valida ratione. Ad hæc multa aluminum genera, quæ nec voce, nec effectu prodit antiquitas faciendo tum auro mirum patrocinantia, prodam nunc literis, quod ante paucos dies experientia didici, ostentatam mihi fuisse ferrugineam Cinabarim, cuius apud antiquos cum nulla sit mentio ne vsum quidem fuisse crediderim, eam non inuentam quidem à me, nec quæsitam affirmo: quis enim inueniet quod non quæritur? quis autem quærat quod in

natura rerum esse nunquam audiuerit? illam certè reperi multis coniecturis sub Cinabri, si ulla est, sub re metallica reponendam, pondus ei graue, subniger, cinereusque prima fronte color, qui si teratur, permanet: si aduratur, ruborem ostentat. porrò sulphuris, quod est in ea pars cerulea cum flamma discendit, primum, deinde quod est ui ui argenti prorsus euanescit, reliqua sulphuris pars pertinax est, & flammæ contemptrix: si uerò mergatur liquidis consumptricium aquarum vaporibus, contra fit. Nã portio sulphurea magno impetu soluitur in aquam, tantum abest vt igneo resistat liquori: resistit autem viui argenti portio, quæ minime absumpta in fundo vasis candida residet, rem micam narraui, quam, vt coniector, non nouit vetustas, quæ & si aurum ipsa moliebatur vt antea dictum, paucioribus rebus tamen est vsa. Præterea calcinatione (vt Alberti vtar verbis) sublimatione, destilatione, cæterisque actionibus quorum vel nulla prorsus, vel non explicata priscis auri confectoribus disciplina multa nostræ tempestatis artifices moliuntur: eis enim datur eodem auctore elixirim, quo nomen idem ab Arabicis scriptoribus mutuo perceptum, medicinam latini exprimunt, ita penetrari constat priores metallorum species, vt eas corrumpere queat sic, vt relicta solum communi materia, non propria resultet artis molimine, metalli diuersa species. J dẽ vasa pertractans artificium tigni posse docet, quod-

quodcumque vis metallum in auri colorem, atque (vt eiusmet propria referam verba) fortè pulchriorem, si fuerit nobile elixir, in quo nihilum errauerit artifex: hoc autem ex loco facilius artem tueri possent, qui essent unā tantum in metallis formam defensuri, nec omnino sine tutela maneret, qui plures tueri vellet formas, non contentus eis, quas Albertus admisit: eius enim rationibus in aduersum cogitatis responderet, non se sequidem eas perfectas, sed quodam modo inchoatas asserere, quas ille admisit in prima rerum generabilium, corruptibiliumque materia. Verum isthæc subtiliora & sunt & habentur, quam vt videantur hoc loco pertractanda, tantum huc sint allata, vt non solum varias tuendæ artis vias non deesse cognoscant vulgi sententijs obligati, sed plures etiam adesse, quam quibus sint vsi veteres artifices, multoque facilius compesci queant qui artem auriferam sine ratione valida deturbare moliuntur sua sede, quam pridem & legitimo titulo, & longa temporum præscriptione, possedit: posunt enim ex ijs, quæ diximus, didicisse, non vno tantum, sed multis modis, aurum fieri posse, multoque commodius, quam sit seculis anterioribus facitatum: nam eorum, quæ ante nota erant, fieri compotes queunt, & artis longo usu creuit industria: subindeque versantibus eamdem rem præclaris ingenijs prodijt solertia: quapropter desinere iure debent à calumnijs

importunioribus uituperatores chemicę facultatis, qui tametsi in eodem numero non sint subtiliores naturę, causas teneant, nec earũ capaces rationum quas philosofi peracute uestigarunt, nihilominus nequeunt, inficias ire unicuique rei uestigium pro suo modulo, non deesse bonitatis diuinę quæ suas effundit dotes, easque arte posse roborari, vt similia progignant: nequeunt item experimenta negare non absimilia veluti odoris parui longissimas afflantis intercapedines fermenti modici, massam farinę ingentem in sublime tollentis Magnetis absens ferrum sibi coniungentis, ęcheneidos animantis vastissimis nauigijs afferentis, moram parui vaporis infecti, quo multa hominum millia pestilentia tabefiunt: cur enim si quę narrauimus contactu ipso & (vt sic dixerim) quodam quasi aspectu virtutis & potestatis mutant res, ducunt, atque reducunt, quę ni sensu ipso deprehensa fuissent, mortalium quispiam non putauisset antea: cur negauerint mutari nequire metalla, sensus adstipuletur, nec ratio reclamet? cogitent queso, num quispiam vnquam hominum suo studio, suo quoq; labore particulatim potuerit perdidicisse, cur magna Carinę moles à paruo pisciculo detineatur immobilis? cur ingens farinę congeries modico sustollatur fermento? cur minimo rei odoratæ suffitu tota domus abunde flagret, vestesq; renideantur? cur ferrũ nulla machina protrahatur, & in aere pendeat præsente

magne-

magnete? Cur tenuis inuisibilisque vapor potestatem habeat regiones cum habitatoribus inficiendi, afferendique pernitiem? Nam quanquam plurima sunt disputata de qualitatibus primis, de intermedijs, de proprijs, de supremis, de immis, de ignotis, vt ad occultarum rerum huiusmodi cognitionem philosophi peruenirent sic, vt quot capita fuerint, tot penè sententias legamus. Nihil tamen aliud quo vtcumque quiescere queat animus inuentum est ad hanc diem, quam quod res cui id tribuitur ea sit, quæ dicitur rerum mutua, amicitia, inimicitiaue, atque vt grecis dicebatur sympathia, quę demum sit abstrusa, quędam natura rerum & indeprehensa, non secus dicendum, cum modico vel vnius vel pluriũ herbarum succo mobile fluidumque argentum sistitur, & obdurescit: cum item hydrargiros alioqui solam ad ignis potentiam prorsus euanidus vel in argentum vel in aurum uertitur: aut cum salis & aluminum tenuissimis grumis, aut diuersis olei aquarum ve generibus, aut rebus alijs vulgo non cognitis id fiat, si quidem vt ars omnibus eiusmodi tam est eius lata & circumquaque protenta consideratio, nihil elementarium, nihil eorum quæ conflata sunt ex elementis pretermittit, componit item, disiungit, copulat, euellit, susque deque vertit, quod suscipit pertractandum, vt variet, vt nouet, vt perficiat, quod vel subterraneis in specubus, vel in terræ superficie

comperit

comperit ad rem, quam sibi proposuit absoluẽdam, fuit apud theologos disputatores quæstio, Creandi ne? hoc est ex nihilo quicquã faciendi, potestatẽ soli Deo propriã & assignatã omnipotentię diuinæ cõmunicare creatæ rei posset ipse creator? & sunt pro alterutra opinione olim dictæ sententiæ, sed vtcumque de creatione statuatur, nulli dubium communicatam non esse aut naturę, aut arti potestatem ea maiorem, qua quicquam priorem ammittit formam, & posteriorem admittit: nam quod natura centum annis fieri dicitur, arte fit vnius horæ dimidio, & sępe in horę parte centesima. Vidi ego monstrante amico non semel, minus decima parte horę disijci metallum, sic, vt sulphur alta petierit, hydrargiros ima: vidi prioris metalli forma prorsus abolita, subito nouam idest auream solertia artis imponi, non sic natura sola, hoc est artis beneficio destituta facit, non ita vetustas fecit, vt ex antiquis libris est planè perspectum, sed opus erat longiore subselio, imitati sunt & plane sunt emulati naturam posteriores, cum fiat singulis diebus perspicuum celerime in sanguinem, carmemque cibum conuerti, siue per coctionem, siue quouis modo alias: nam variæ sunt ab antiquitate, de nutricatione dictæ sententiæ. vnum tantum hoc loco tetigimus modum præcellentem quidem metalla mutandi: alios superioribus disputationibus indicauimus, quos quoniam supra tractauimus, repetijsse longius minime conuenit.

IOAN-

IO AN. FRANCISCI PICI MIRANDVLAE D. COMITISQ. CONCORD.

DE AVRO.

Liber Tertius.

DE ANTIQVIS EXPERIMENTIS in auro per artem chemicam faciendo, Cap. primum.

EGIMVS primo libro de auri æstimatione, monstrãtes, nullam causam inueniri quæ sit efficax ad persuadendum, tantum fieri debere aurum, vt res vniuersas metiatur, secundo varijs allatis opinionibus diuersæ facultatis authorum, subinde probauimus ex principijs philosophiæ, theologis etiam adstipulantibus, arte posse aurum fieri. Tertio quod habemus in manibus & antiqua & recentiora experimenta pertractantes, & factum fuisse, & fieri etiam identidem aurum conuincemus: subnectemus quoque de vsu monita saluberrima, ne in abusum & dedecus procliuis lapsus fiat;

Cer-

Certissimum porrò constantissimumque est, & consensu publico firmatum fuisse, aliquando effectum aurum, & arte, & industria hominum, atque vt ab antiquissimis repetam primum hominem, Vicentius Bellouacẽsis magistrum artis posuit, vt inter initia diximus, & per illi proximos perque Mosen ad apostolicum Domi nicum & sua tempora peruenit græcis proditur, quod etiam indicauimus non alia de causa nauigasse in colchida regionem argonautas, nec vt poeticæ fertur Iasonem ex æetæ regis domo vexisse in greciam phryxi pellẽ auream, sed librum ex arietis pelle confectum quo noscebatur quibus modis per artem chemicam fieri aurum posset. Proindeque non iniuria priscis illis phryxeum vellus vocatam esse pellem auream, propter auri facien di potestatem. Videri hos & in vulgatis & in recondi tis libris facile datur, nam apud Suydæ monumenta latè commendatum idest posteritati in elemento paucis autem & suboscurè apud Apollonium in secundo argonautico, vbi canit phryxeum vellus, à Mercurio po situm esse aureum. Quo in loco grecus enarrator scribit Mercurij contactu pellem arietis aurum effectam, quo quid experssius chemicæ fauere arti potest: eius enim ea verba τῷ ἐπαφῇ τοῦ ἑρμοῦ τὸ δέρμας τοῦ κριου γένεσθαι χρυσοῦν. Clarissimè verò Charax non tam historia quam philosophia nobilis prodidit memoriæ, pellem ad quam nauigarunt argonautę non arietis animantis habendam

bendam sed methodum fuisse confectionis auri μεμβράνῃ ut ille ait, περὶ ἀλλημμενήν hoc est membrana comprehensum, idipsum uitat Eusthathius in Dionisij Lybici geographiam. Quid? quod & in prouerbium cesserat græcis vellus aureum, cum quispiam de rebus uilibus præciosas conficeret, sub inuolucris etiam fabulorum non solum occuluerunt scriptores antiqui scriptum dogma confectionis auri comprehensum esse arietis membrana, quę in domo Regis Ætæ custodiretur, sed modum etiam indicatum voluerunt & Methodum subsignatum, Draconis & Mercurij nomine, si quidem notissimum apud artis chemicæ professores viuum argentum, & Mercurij nomine & Draconis etiam significari vocabulo. Proinde confectum dici aurum Mercurij contactu, & Draconem peruigilem positum ad aureæ pellis custodiam volunt: scriptum etiam legimus in orphicis versibus de raptu velleris aurei fuisse sub arbore quæ phryxeam pellē sustineret pratum in quo multa quæ sistendo uiuo argento conducere creduntur, aperte cernebantur. Nec solum fructices & olera, sed calcantum, idest atramentum non calachanton, siue etiam psalachantan, vt à re metallica dispesceretur herbarum vocabulum: itaque nō vno tantum loco fabulosam pellem, sed librum, quo ars aurifera doceretur velleris aurei nomine signauit antiquitas. Nec abest à similitudine veri penes vetustatem Chrysopieię, idest faciendi auri

scriptas

scriptas compositiones pellis aureæ, et agni vel arietis au rei nuncupatione notatas. Vnde illud Ouidij Poetæ, arboris aureæ nomen par est effluxisse, quoniam ex arbore fructus expromuntur, vt ex compositione descripta parantur effectus, qui sunt in uotis, & illud quoque spectare huc videtur furtiuæ deuehat aurum pellicula. Nec defuere qui Tantali quoque diuitias tulerint acceptas chemicæ componi discriptæ in pellibus agni: vnde sit & Pelopis filij & Pelopidarum regnum longe, lateque, propagatum, vt hinc absonum visum non sit quæsisse Thyestem natu minorem pelopis agnum, hoc est in agni pelle faciendi auri compositionem exaratam, quam in arcanis habuerit natu maior Atreus, extorseritque Thyestes ab vxore fratris cognitæ stupro ex quo & odia & cruentissimæ cenę tragediæ meminerunt huius rei, quãquam obscuro velamento & antiquissimi poetæ, & Cicero, Seneca, & Papirius supra quoque nobis proditum est, Callisthenis auctoritate, non ex velleribus ouiũ aut uectigalibus, verũ ex metallis extitisse diuitias pelopidarum, sed remotissimis etiam sua vetustate rancidis. Non immoremur à phrygibus & græcis ad alias nationes propagata est ars, quam maxime coluerint Egiptij studio sapientiæ deditissimi, apud quos Dioclitiani tẽpestate tam publica fuit auri faciendi facultas quam agri colendi, quam sic ad Constantini tempora sua cum auctoritate productam fuisse proditum est, vt eo tempore

pore

pore philosophus Michael Psellus greca lingua libellũ de faciendo auro elegantem composuerit. Dicet fortasse quispiam, cur non extat ars ipsa quæ publicè quondam dicitur extitisse? Dicam ego (vt ommittam plurima quæ responderi possent) cur non extat ars purpureæ tingendæ vestis, non in Tyro solum & Sidone quodam celebris, sed in toto terrarum orbe decantata? nusquam hoc est, sed nec ostreum illud cuius ex sanguine color parabant apud artifices agnoscit, faciendi auri materia in promptu est, & facultas adest pluribus in locis, etiam si in ægipto funditus perijsset: ceterum nec latio defuerat ante via conficiendi auri, extat enim Plinij testimonium trigesimo tertio naturalis historię libro, qui docuit vnam esse faciendi auri rationem, ex auripigmento, quod in Syria fodebatur pictoribus in summa tellure auri colore. Iussit inquit Caius excoqui magnum pondus, & planè fecit aurum excellens, sed ita parui ponderis, vt detrimentum sentiret, notam rem Plinius prodit ex solo auripigmento, factumque dicit aurum per artem, cuius rei fortasse potuit esse testis oculatus: Vixerat enim superiorum Cæsarum ætate, & non solum vsque ad Caij peruenit imperium. Nec ad Claudium tantunmodo, qui post Caium regnauit, sed ad Vespesianum. Militauit enim cum Germanico Cęsare, res ab eo gestas memoriæ mandauit, Claudium quoque filium eius, qui Caio ex Germanico fratre nepoti suffe-

ctus

ctus est in principatu, Messalinamque ei assidentem dicit se uidisse, dum publica ederet spetacula, sub Nerone quoque scripsisse illum Plinius Junior affirmauit naturalemque historiam Vespesiano inscripsisse, titulus eius indicauit. At sensit Caius detrimentum, fortasse in causa fuit minor copia quam oportuisset, & maior impensa nauigandi conuehendique Romam auripigmentum sensisset is forsam emolumentum, si tanta ei moles astitisset, quantam in Carmania reperiri scripsit Onesicritus, sensisset si ægiptiorum sita percaluisset, quę Dioclitiano cuius supra meminimus fuere formidini scriptum est in græcorum monumentis. Dioclitianum Cæsarem cum ægiptios inhumanè crudeliterque afflixisset, veritus ne arte faciendi auri, qua pollebant reparatis diuitijs ausus summerent rebellandi, iussisse libros omnes chemicę facultatis conquiri atque comburi. Potest id videri apud Suidam in decima elementi collectanea, post Dioclitianum tanta fuit non ex auripigmento, sed ex arena aurea faciendi auri vis, vt publice id fieret ab ijs qui artem tenebant. Dummodo scrupulos quodam aureos Cæsari penderent, qua de causa duę illæ priores in Codice Justiniani titulo de metallarijs positæ sunt leges. Hæc arena Chrysamos græcis nuncupata dicta est, & Hispanis & Latinis balux, id apud leges ciuiles & apud Plinium satis apparet, vt ne loquar de ridiculis, vocum harum balaca & Chrysamos glosematibus Accursij.

Accursij. Quidam nostri temporis vir alioqui diligens & eruditus non Chrysamo sed Chrysomon legendum putat, idque vas interpretatur quo funditur aurum, sed Chrysale illi nomen est. Vasi etiam apud Plautum, & tribus nunc inuersis litteris vulgo profertur, Chrysamon vero omni procul dubio legi debet, hoc est auream arenam, quæ quidem non fodiebatur, sed colligebatur ex maris littore, & ex ea mixtionibus quibusdam parabatur aurum. De hac duæ illæ priores leges decernunt, reliquæ de fodinis intelligendæ, quod ex verborum serie, & ex diuersitate vectigalis, siue vt Lex ait, Canonis deprehendi facile potest. Nam chemici scrupulos paucos, fossores vero decimam partem Cæsaris ærario debebant id genus faciendi auri per chemicam. Primum ex septem prodidit Psellus docens arenam esse quandam maritimam littoralemue, quæ aurea diceretur à colore, & à quibusdam arena aurea vocaretur, cuius hæc verba ἄμμος τίς ἐστι παραλία χρυσῖτις καλουμένη ἀπὸ τοῦ χρώματος, οἱ δὲ τοῦτο αὐτὸ χρύσαμμον ὀνομάζουσιν. Galenus quoque dum de potestate differerit simplicium medicamentorum de terra sermonem exorsus Chrysistidos, & argyritodos mentionem facit, mox de arena aurea loquitur, & quomodo aspectu lucrum coniectarentur ex quantitate meminit, vt hinc etiam quoddam re ipsa inter balucem, & Chrysamon depræhendas dis-

 crimen,

crimen, quoniam minima Plinio ramenta sunt eius auri, quæ baluce dicebatur. Crysamos vero & si minutissimis constet granulis, ea tanen aurea non sunt, sed aureo colore, & aurum inde multa coctura, varijsque mixtionibus parabatur. Alioqui non ita paucis constitisset metallarijs Cæsaris adnumerari, ex hac ipse aurum extrahere docuit Psellus, & quinque vel sex alias confectiones literis prodit. Multa tamen obtestatione professus, id se facere quasi coactus honesta quadam vi, unde illa eius verba, ὁ δέσποτα ὁ ἐμὸς δυνάστης καὶ τῆς ἐμῆς ψυχῆς τύραννος Ad hæc Alberti testimoniũ extat experimentis, quæ legerat nixum fieri per artem aurum posse, vt potè qui vulgato illi atque legitimo profato (sic enim parerat) assensus fuit, vnicuiquem in arte sua perito credendum esse. Quid? quod non aliorum tantummodo sed propria etiam duxit in medium experimenta. Nam de viuo differens argento, vbi substantiam id esse dixisset materialem omnium metallorum, in quo uirtute sulphuris digerentis, & inurentis conciperetur, & argenti & auri partus instar humoris menstrui mulierum, subdidit id cum ad speciem incipit accedere, glandulis hærescere primum, deinde paulatim constare atque conuerti. Vidit hoc Albertus non in terrę speluncis abditisque naturæ secessibus, neque enim eo se se vnquam penetrasse cum fossorum caterua refert, sed uel domi

vel

vel sub diuo, alioqui nec ocium illi fuisset impendentibus montium ruinis id conspicari. Neque enim tam excors tam oblitus sui, vt in immo barathro mersus tam diu morari uoluisset, nulla luce fretus, parua spe reditus, vt esset testis Hydrargirij, sulphurisque nuptiarum, quæ fortè centesimo quoque anno celebrantur, vt pernosceret quo modo tetris in cubilibus fierent: extat enim Arnaldi philosophi & medici nobilis testimonium, atque experimentum litteris proditum, apud legalia monumenta, & additamenta, Gulielmi, qui sibi speculatoris obtinuit cognomentum, scribit enim Arnaldum ipsum qui miris ibi laudibus extollitur, uirgulas auri quas confecisset Romę omni probationi summisisse, idque in titulo refertur de crimine falsi, nec est verisimile ommissam aquam, qua excernitur aurum ab argento certissimum probandi auri, & numeris omnibus efficax argumentum, si tamen eius vsus ea tempestate fuit: sed certè ignis non defuit probatio, in quo si exuratur septies, ficticium aurum euanescit, vt proditum est ab Alberto, qui tamen fuit Arnaldo satis antiquior: sed vti balearicum Raimondum sileam multis operibus nobilem, priusquam ad nostræ tempestatis viros deueniam, referam testimonium Coloniensis Alberti ex ordine minorum de se ipso. Is enim cum scripsisset uolumem de quinta essentia specierum sublunarium, &

quot modis à singulis fermè rebus extrahi posset, ad nexuit se potuisse, modo voluisset ostendere quibus tandem ex doctrina ijs peruenire daretur lectori, vt in ictu oculi metalla imperfecta mutarentur in argentum; & aurum, eiusque rei sententiam reuelatam sibi asserit modo intellectili, cum retineretur in carcere vetari, aut se ne penderet eam exsui oris de cretis contestatus, vt ille ait communibus euangelicis uiris quo nomine ordinis veras Sancti Francisci subuentos institutis appellauit, ne maligno demone instigante prolabantur in alchemicas operationes, quoniam philosophorum nemo suis in libris veritatem aperuit, sed obtexuerit in parabulis incompræhensibilibus proinde non dari, vt ad sublimia illa chemicæ facultatis arcana perueniat quispiam, nisi per altissimam contemplationem vitamque sanctissimam, qua mens eius Deo coniuncta fuerit, quod paucissimis asseruerat esse concessum.

DE

DE EXPERIMENTIS NOSTRE TEMPESTATIS in auro conficiendo ubi multa de præcelentia chemicæ facultatis. Cap. ij.

CERTISSIMVM est non auribus modo, sed oculis, & multorum, viuentium, & meis etiam cõprobatum, ætate mea factũ esse per artem metallicæ conuersionis, & argẽtum & aurum sæpissime, nec una tantum compositione, sed plurimis: nec moueor ad id comprobandum voluminibus paulo ante lectis a me, & dicatis Leoni Põtifici Maximo, quæ veram artem indicare videntur: tantumque est vt abnuant experimenta vt auctorum alter qui scripsit carmine librũ sic exorsus sit.

Auriferam paruis animi pro uiribus artem.
Quæsitam nobis & longo tempore partam.
Atque ita etiam aliam Chrysopeiam clauserat de se
Canens, sic Alter Iason,
Auræa fælici deuexi uellera colcho.

Nam poetis facile verissimile scribitur pro vero tantoque magis, quod ille poetarum more scribere se satis prodidit in calce prioris illius voluminis, cum de portis cornea, & eburnea fecit mentionem: historicorum etiam multi non sunt hac in causa inter oculatos testes ha-

bendi, qualis ille mihi videtur, qui scriptum reliquit in suo quodam magnæ molis volumine tres vel quatuor compositiones sistendi mobilis argenti & auri conficiendi, isthæc enim missa faciamus. Referam uero primum quæ mihi sunt auribus, deinde quæ oculis compertissima, obijt ante paucos annos Nicolaus Mirandulanus sacerdos ex minorum ordine senex nobis notus atque integer vitæ, scelerisque purus, ac præterea multę abstinentiæ multæ solitudinis, & qui uiuus mortuusq; apud suos sodales magnę sanctitatis est habitus, & diuinarum particeps reuelationum, quarum nonnullas ad me in Germaniam per te coniunx missas recordari facile potes, & predictum & bellum, quod sub Julio Pontifice Venetis illatum est. Is & Bononię argentum & Carpi aurum ex arte fecit multorum testimonio, fecit & Hyerosolimis vbi multos annos religionis gratia moram traxit preses sui ordinis viris, ibique se se aurum fecisse, mihique id ore suo retulisse, viuit adhuc, qui contestetur, narrauit etiam mihi nuper Antonius chirurgus Mirandulanus eius ex fratre nepos, patruum sibi libere ingenueque confessum auri faciendi artem percallere, librumque manu ipsius scriptum diuersis de rebus ostendit, in quibus & ratione, & socij testimonio, & duobus etiam experimentis comperij auri faciendi artem, ibi quidem sibi notatam. Alijs vero multarum interpositione rerum sub obliquis etiam sermo-

nibus

nibus planè dissimulatam. Preterea fuit inter mortales ætate nostra Apollinaris ex ordine prædicatorum sacerdos boni nominis, qui non dubitauit amicis affirmare sese modos plus viginti constanter tenere, quibus verum aurum conficeret. Nec aliud ipsi peractis quę ad religionem pertinebant vbi se se libentius animi causa versarent habuerunt quam in nouis inuentis conuersionum metallicarum rati non sine ratione ea communi usui prodesse magis quam singulis diebus in literarijs versari prę lijs philosophiis altercando, videbãtur enim fortassis philosophię id esse proprium & medicinæ, cuius antea professores fuerant, legerant apud Aristotelem vnius rei generationem alterius esse corruptionem, id vero non in vniuersum sed particulatim fieri legerant etiam elementa misceri & quæ de ipsis coalescunt elementis permutari: Norant Deum & naturam nihil fecisse frustra, compertum habebant hominem naturę inferioris principem constitutum, cuius ingenio fieri per naturam posset quod nunquam fieret sponte naturæ, si ea esset hominis ingenio destituta, hoc in insitionibus arborum, in pictura, in medicina, in omni fere vitæ munere, si conspicuum erat, cur esse deberet obscurum in metallis, adeo magna vinctis societate, vt aliud sepænumero delitescat in alio, spectare huc solertium naturam ingeniorum debere norant, vt contenta non sit generatim solum, & in communi res naturę cognouisse, sed aspirare suapte

ſponte ad notitiam, quę per partes inſinuetur, ſenſuiq; ſubijciatur, diſputationes Cyclicas in incerto vagari, & qui eis nimio plus ſe ſe dedunt ſuas imaginationes pro veritate colere ſolere, at ſenſui patere, & hominum publica conſenſione firmari, ex arte chemices proueniре poſſe apud humanam ſocietatem magnum & precellens emolumentum, quo mortalium multifariam ſuccurratur ægeſtati: quandoquidem inuenta eſſe plurima remedia vulnerum & morborum ex olei diuerſis generibus confectis arte, vt loquitur vulgus alchimiſtarum, ad quos Meſues medici ſententia remittunt ij, quibus ſalubris olei plurimus expectitur: nec non alexipharmaca plurima quæ de multis rebus inter ſe ſe mixtis multaque coctura dependeant ab eis parari tam rudes quam eruditi cognouerunt: aurum poſtremo conficitur, cuius copia quandoque miſera pauperum ægeſtas leuata eſt: ſed vt ad experimenta vnde videor digreſſus, redeam, ſcriptum erat. Romæ publico in templo, neſcio an clade recenti dimotum fuerit epitaphiũ auri ex plumbo collectori, fuit ante paucos annos Venetijs, qui publico multorum nobiliſſimorum virorum teſtimonio, ex re paruula, quæ nec piperis grani quantitatem excederet, magnum ſatis auri pondus ex viuo argento confecerit: fuit in ditione mea qui tribus teſtimonijs ex re triticeum granum æquante viui argenti vntiam, verterit in probatiſſimum argentum, atque

atque vnum ex his qui viderunt cum alloquerer, ab eo audiui se quidem diligenter conuersionem inspexisse rei, colorisque cinerei fuisse medicinam, qua confecta est transmutatio. Venio ad ea, quæ nostris oculis citra uelamen patuere, viuit ad hanc diem vir mihi notus & amicus, qui plus sexagies suis manibus ex rebus metallicis aurum & argentum confecit me presente, nec vna tantum via, sed multis id est assequutus: vidi etiam in confectione aquæ metallicæ, in qua nec argentum, nec aurum, nec item sulphur, aut hydrargiron auri principia ponerentur ex insperato argentum, simul & aurum generatum fuisse, sed non ea quantitate vt frequentari posset, minus enim lucrum quam impensa: vidi quoque, vt inter operis initia prodidi, sæpenumero & argentum & aurum propigni, seorsumque illorum effusa grana & in argento non parũ auri delituisse: vidi aquarum vi ex ære argentum minimum tamen extrahi. Atque vna hęc est, vt ante diximus, auri, argentique faciendi ratio, sed non multum extimanda, cum ex imperfectioribus metallis id, quod inest perfectorum eruit, cum vero non ex metallis, sed metallicis rebus fit aurum, maior aliquanto paratur vtilitas: sed rem hanc vt veram ita variam sæpenumero contingit experiri, est alius vt existimo inter viuos adhuc, neque enim constant illum inter eos versari desiisse, cui quoties libuerit suis ex furnulis promitur aurum, parua impensa, paucis-

paucisque diebus, quod pro auro purissimo vendit publicis in officinis, artis & nature beneficio magis inuitatus quam egestate, quippe cui satis ample sint opes, amplissime vero artis industria. Viuit ad hunc temporis articulum nisi paruo antea diem obierit interuallo vir cui non desunt opes ad tolerandam personæ seminobilis conditionem cuius manibus æs uidi conuersum in argentum, & aurum quodam succo, siue herba, siue fructicis, & igne præpotenti vim suam in id metallum adigente. Non desinam referre, quod mihi narrauit inops quidam se se per quietem assequutum, atque opere mox idem comprobauit is dum anxius esset animi, nec satis intelligeret quo se uerteret pro tolleranda fame præmebatur enim annonæ caritate maxima, præmebatur ære alieno, præmebatur ingenti numero filiorum, se se tradidit sopori, conspexitque cælitem quendam catalogo sanctorum adscriptum, qui faciendi auri artem per enigmata docuit, deinde aquam subindicauit, qua vteretur ad aurum conficiendum, ea ille usus aurum fecit, primum ex se se, non tamen magni ponderis, sed talis tum vt inde parauerit uictum familiæ, ex ferro quoque bis aurum fecit, ex auripigmento ter, uel quater, & asperimento mihi fecit manifestum, auriferam artem non uanam esse, sed veram, ea de causa enigmata ipse paulo post animi gratia, exametris versibus exaraui, quorum nonnulla citaui supra, proemium

que

que & epilogum adposui, ubi de eo, qui sit vere diues ipsis carminibus etiam disserui. Vidi alium qui duobus modis in verum argentum, cui mixtum erat aurum ver teret, viuum argentum vidi ex cinabari quibusdam adiectis rebus excluso & argento, & auro simul aurum fieri, simul argentum, vidi ex mera cinabari olei cuiusdam simplicis admixtione aurum & argentum sed parui momenti, uidi sæpe hydrargiron, & qui erat ex plumbo & ære detractus, & in argentum, & in aurum trāsformari, Demum superioribus diebus & oculis hausi, & contrectaui manibus aurum quod me inspectante factum fuit ex argento trium circiter horarum spacio nulla prius argenti facta uel in viuum argentum, vel in aquam conuersione, hoc est in primam metallorum materiam, ut hinc ipsa reuincantur esperientia, qui cum artem transmutandi metalli defendant, eos tamen calumnientur, qui contendunt id posse fieri, nisi prius ad materiam metallis communem redigatur id metalli, quod transmutatur.

Com-

COMMONITIO EORVM QVI IMPRVDENTER uituperant peritos ſaciendi auri quibus pręalijs naturæ ſcrutatoribus philoſophi competat appellatio. Cap. iij.

AT iſthæc exempla ratione & auctoritate multiplici communita, putaui fore vti me ipſum ut alios exercerem tibique ſatis in parte facerem, & quæ ſcio eſſe certiſſima ad multorum caliginem ammouendam pateſacerem: neque enim me continere potui, vt quępiam non ſcriberem & tui cauſa & admonitionis illorum, qui ferunt imprudenter ſententiam eorum quę non cognorunt. proinde precium opere mihi videbor feciſſe, ſi commoniti ſic fuerint a me vti diſcant non contendere: deinceps & aſſerere, quæ ignorant ipſi, ſciri ab alijs non poſſe, & quod eſt deterius, deteſtabiliusque vel criminis reos agere, vel tanquam ſuſpectos amentiæ prorſus exſibilare viros, qui artem auri faciendi vel rite tentant, uel exerceant perite, & quod eſt non minus cõmiſeratione quam riſu dignum adſcribere maligno demoni, quod Deo omnis veritatis auctori quod bonis ſpiritibus, quod naturæ, quod arti, quod induſtriæ ſic adſcribendum; Quid enim eſt, quod vertatur in dubium, ſi poteſtas

potestas & astus demonis ducatur in medium, an experimentis chemicę facultatis quispiam non imperitus sublimiorum, etiam non inscius litterarum eiusmodi vituperatores ita compescet, ut & partus earum matris, quo ipsimet nati sunt, sub ambiguo reponatur. Cum dæmon prauus potuerit in formam versus, non Amphitrionis, sed mariti, aut cuiusuis alterius cōpressisse matrem uirum arbitratam esse, qui liberis daret operam. Nota est historia de conceptu & Macedonis Alexandri, & Seleuci regis, & longo post tempore Merlini, multifariaque apud nostros theologos, & antiquiores, & neotericos, prodita literis succuborum & incuborum dæmonum, iisdem in rebus improbitas, atque fallatia, an & sanitas de arte medicina ducta calumniā patietur, cum se se immiscere queat dęmon, & affere uel morbis uel vulneribus inuisilia remedia, & alia facere permulta, quorum & alij memi nere, & nos etiam eis in dialogis, quibus titulus est strix siue de ludificatione dæmonū, ut ommittam Hyppocratis principis medicorum decreta, quorum Apollo falsū gentium Deus auctor est habitus à uetustate multifariam oraculis ælusa Dæmonicis, quæ decreta sumpsisse Hipocratem de templo Æsculapij concremato, supra iā diximus memoriæ proditum esse, eorum tamē decretorum apud nostros est usus quatenus habentur ueræ: Quoniam omnis ueri Deus maximus optimus primarius

auctor

auctor est, proinde vituperatores discant reprehendi ab Aristotele qui paucis inspectis ferunt sententiam: Discant apud iure consultos improbari ut inciuiles qui iudicant tota lege non perspecta: Discant vehementer damnari ab Annęo, & irrideri Claudium Cæsarem qui lites dirrimeret vna parte tantum audita, & sæpe neutra: subinde condiscant fieri quidem aurum posse per experientiam sine subtiliorum cognitione litterarum: sed esse non posse consumatum numeris omnibus artis chæmicæ professorem, qui naturalem philosophiam probè non percaluerit, & ad sensus experimenta deduxerit ea, quorum vaga consideratione torquentur plurimi, ea inquam tractata sæpe firmata, nunquam beneficio tamen experimentorum sępenumero comperta. Cur philosophi nomen adscribam ei, qui philosophicæ auscultationis quosdam libros viderit, sed herbarum, fructicum, metallorum, lapidum, illorumque potestatis & commistionis, & conuersionis fuerit prorsus ignarus. Iustius ei competet appellatio philosophi, qui res primum naturæ generatim nouerit, deinde per partes sublunarium, subterrenorumque germinum vires percaluerit? vt hinc rerum inferiorum concordiam, & litem, subindeque generationem, interitumque mente percipiat: conscendatque in admirationem diuinæ maiestatis, quæ homini non solum donarit, vt res abditas, & in uisceribus terræ conclusas agnoscat, sed eas etiam

domi

domi conſtituere queat eius ipſius munere & adiumento naturę: proindeque multis nominibus iuuare mortales, & in corporis bonis & in externis facile poſſit. Num qui hęc tenuerit tanto garrulis anteſtabit diſputatoribus, quantum corpus vmbrę corporis? quantum veritas mutabundis, & deſſultoriјs operationibus: nam ſi verbis antecellerat facta, ſi pręſtat facere grandia quàm loqui, competet verius eiuſmodi viro philoſophi nomen, atque, pręſtantius an prętulerit equus rerum æſtimator eum, qui rem demonſtrat, ponitque ſub oculos illi, qui tantummodo ſuis immaginationibus fretus vel per communes dialecticę facultatis locos, uel per metaphiſicas conceptiones ſibi quicquã ſapere uideatur, nunquam certus, ſemper anceps, ſemper in argumentis tranſlatitiјs occupatus, huic certe ſophiſtę nomen, illi ſapientis antiquitas tribuiſſet, non reclamantibus Peripateticis, quorum dogmata recidunt ad ſenſum, ex quo ſuas promere ſattagunt probationes. quo ſenſu chemicę facultatis periti ſpernentes eundem promunt in repugnantem aduerſarium, ſibique parant ex illo victoriam: proinde neque temere neque ſine ratione propenſioneque reperias dictum a grecis eiuſmodi viros ſapientes eſſe eorumque decreta nuncupata.

Apud Arabes vero ipſorum inſtrumẽta etiam lutum, quo ſolent vti chemicę profeſſores, donata

ſunt

sunt titulo sapientiæ, tam rudes vero quàm periti nouerunt artifices, ab ipsis quos nominauimus edocti omnibus eis qui organicas siue instrumentarias exercent artes, ante stare cum notum sit, (quis est enim is qui nesciat?) inter homines, quibus cum viuimus multis iam seculis conuenisse vt aurum metiretur externa omnia, quæ peripatetici bona, stoici commoda nuncupauerunt, & quod est mirandum magis proprium corpus non parua pars mortalium discrimini mortis exponit auri consequendi causa, vt impios illos suique prorsus oblitos prætercam, qui animam etiam postponunt auro, quo certe & abutuntur improbi, & probi, ac bene morati vtuntur recte, quibus si cælitus demissum est, hoc rarissimum munus, ut maximas eos gratias Deo & habere, & quoad fieri potest referre, conuenit, sic nulli omnino mortalium quantumcumque diuiti, quantumlibet præpotenti debent inuidisse.

SI VERE

SI VERE COMPETIT AB EXTERNIS CVI piam diuitis appellatio eam peritis auri faciendi per artem chemicam iure competere Cap. IIII.

ERTE fuit apud antiquos, quis esset diues, & quomodo nuncupandus, non parua quæstio philosophis, oratoribus, poetis non intacta, cum ille de Crasso, an tu solus diues? Vnde alius, qui sola diuitē philosophia metitus est, sed & diuitem agri, & positis in fænore nūmis diuitem. Pictæ quoque vestis, & auri diuitem, qui opinarentur non defuere; Qui uero dicere: illum proprie diuitem, qui religione in primis imbutus Christi, deinde syncera sanitate polleret mentis & corporis, demū argēti, atq; auri faciēdi potestate preditus esset, neutiquā uideretur improbādus? nā qui bonis animi precipuis caret omnino est pauperrimus, tantum abest uti sit diues, nec id ipsum nominis ei merito communis fiet, qui miseria corporis laborat, identidem semper egens optatæ sanitatis & qui securus belli non erit, pendebit semper à nutu principum, & qui peregrinæ uacat mercaturæ, aut latrones semper horrebit, aut iratum mare, & qui ruris opibus incumbit sepenumero metuet noxiam frugibus intemperiem, qui vero lucris inhonestis uacant & fe-

neratitijs mentis incumbunt, preterquam quod male audiunt bene institutis hominibus, proprio etiam sceleratæ conscientiæ morsu torquentur, si quo pacto inter diua iure poterunt numerari, quando etiam paratæ ab attauis usque diuitiæ possunt eripi facillime, regna & principatus sæpe mutari nescit nemo, qui nouit etiam mendicatum victa carthagine panem, at eam artem, quæ in animo sani hominis est, quis abstulerit, quoad vixerit? quis prohibebit vbi vbi terrarum fuerit, modo ignis adfuerit, & certi non defuerint aut liquores aut pulueres, quo minus aurum sibi non conficiat, certè quod multis hominum millibus, Germani, Pannonijque principes multis mensibus eruunt è montium speluncis profundissimis, quodque etiam vix triennio magno classe sibi parant hispaniarum reges cum è Bethycis & Lusitanis portubus oram soluentes atlanticos & indicos fluctus metiuntur, vt ignotas inuisant regiones auri feraces, id artis aureæ compos, & minori impendio parat, & maiori cum lucro, paucisque diebus vel domi vel in hospitio consídens paruo, etiam sæpius ministrorum famulitio, quam rem oliri in eis, quæ ante citauimus aureis argenteisque enigmatibus carmine placuit significari.

Diues agri diues pictai vestis & aulæ
Præcelsa & regni nunquam est me iudice diues,
Nunquam etiam diues puppi si fretus hybera

Per

Per mare atlantiacum Boreæ contemptor & austri
Usque coloratis gazas conuectet ab Indis,
Ille autem diues celso cui mittit Olympo,
Æternus genitor votis optare secundis,
Quicquid mortales possunt, cum lumine recte est,
Imbutus fidei, sanamque in corpore sano.
Mentem habet, externis etiam quæ commoda visa
Non bona Chrysippo rebus vallatur opimis,
Sed quando humani generis pars maxima se se,
Heu misera argento semper metitur & auro,
Ditior ille quidem, nunc passim creditur area,
Qui plena fruitur, & abundat vtroque metallo,
Acceptosque domi nummos aliena remittit,
In regna vt numero, numerum reserata tabella
Multiplicet, lucrisque nouis, noua fænora iungat,
Quæ princeps, populusq; rapax predentur & unda
Mergantur pelagi, & bellis rapiantur iniquis,
Hic mihi semper erit diues, magis ille caminis
Qui trahit è proprijs argenti pondus & auri
Annua centene superet quod fænora mensa
Absque dolo prauo, sine ui, sine fraude maligna
Impensa fretus pauca, paucisque diebus
Quod lucrum nequeunt reges populique nec hostes
Irati auferre, aut vasti inclementia ponti
Purgamenta soli, nam flauum vertit in aurum
Quomodocunque libet, soli sibi conscius ipsi

Vt satis appatre a, quod attinet ad externa, Illum facile omnia tenere, qui tenuerit artem auri faciendi, vt in cassum pandoram illam suam iactauerit antiquitas fabulosa, & ostentauerit frustra uam illud χέρασάμαλθείας.

QVOD AVRVM MODO FACTITIVM NON sit, quod nec licere vendi probabilius videtur, sed factitium & syncerum deterioris non sit inter medendum conditionisque natiuum & fossile, sed sæpe melioris.
Cap. V.

FFERRET etiam is multum mortalibus intermedendum opis modo ferat aurum aut ægrotis aut sanis emolumentum, si quidem omnibus qui prestantiores litteras nouere notum est aurum arte confectum, si verum sit, eius esse prorsus essentiæ siue speciei, quantum spes communi vsu dignoscitur cum eo auro, quod aut elicitur ex terræ cauernis, aut de fluminum colligitur harenis, & easdem illud habere ad communem vsum proprietates, quibus pollet aurum de fodinis erutum: metallicis eorum enim explosa sententia est, qui cõciliare diuersas opiniones eo moliebãtur, quod cõcedebant alterũ arte fieri posse, negabãt alterum. Neq; enim vnquã sine suis qualitatibus siue pprietatibus seu mauis

dotibus

dotibus inuenitur natura corporea, nec in cognitionem alicuius essentiæ, si naturam sequimur peruenire unquã possumus eis abolitis dotibus. Proinde censuit Aristoteles easdem ipsas conditiones, quæ quamquam multæ & variæ vno vocabulo συμβεβηκότα hoc est accidentia nuncupauit, ad cognoscendum id quod est, videlicet rei naturam, nos iuuare: si verò aurum arte confectum eandem teneat essentiam, tenebit quod est consequens easdem qualitates cum eo, quod natura peperit auro, atque ita eiusdem prorsus erit precij, & tanti æstimari uendique licebit, omnia diximus accidentia quæ quidem ab auri tractandi peritis queant internosci, non eorum quædam, aut etiam plurima, quoniam si vel vnum deesset ad integritatem, id falsitatis nomine suspectum haberi posset: & quanquam ij, qui de moribus disputant, volunt fictitium aurũ vel argentum pro fictitio quod sophisticum dici solet, vendi licere, vt scilicet tanti veneat, quanti iure faciẽdum est, si rite æstimetur: nihilominus, quoniam aliud præsefert primori aspectu, aliud gestat clausum in penetrabilibus, res est plena periculi: propterea nunquam in eorum ego sententiam pedibus manibusque concesserim, quãdoquidẽ possũt minus prudẽtes, quorum magna pars versatur inter mortales, aperte deludi. Accedit huc quod substerni uidetur fraudolentis hominibus semitã quæpiã falsæ furtiuæque monetæ per confectionem auri, argentique fictitij, quod sophisticũ nuncupatur. Nã quãquã di

uersa sunt munia faciẽdi cudẽdique metalli, diuersęque artes & habeantur & sint quæ alterutrum parant: quoniam altera præcedit, subsequitur altera: nihilominus impostores faciliorem videntur doli, mali, viam nacti, qui metallum iam habent falsum, quam qui legitimum conantur peruertere mixtione deterioris: nunquam vero malis hominibus augenda est faciendi maleficij commoditas, hac de causa fortassis magnus Albertus dum artem qua mutantur metalla tanquam ueram reliquisset, eam vt falsam sustulit, qua colores tantummodo vel auri vel argenti mentiuntur artifices plurimi, qui ubi fuluum auri pallorem & alborem argenteum putant se minoribus indidisse metallis, exultant veluti compotes artis facti, & emptores planè ludificantur: constare quoque potest uiris prudentibus, si verum est aurum, quanquam factitium, non natiuum, dummodo fictitium, falsum, sophisticumue non sit, exhiberi posse, mixtũ cibis alexipharmacis, aquarum decoctis, non secus, ac id quod erutum dicitur è latebrosis terræ cubilibus, multoque etiam vtilius, quam quod nota principum, aut R.P. signatur hoc ipsum: quoniam multos latet, id negotij latius explicare tentabo: noui enim qui tametsi aurum conficere norant, docere tamen eius conficiendi artem amicos & affines recusabant, ne abuterentur ea scilicet veriti, hoc est ne factitium aurum aut vivi argenti, aut alicuius rei, quæ noxia putetur

si ea

si ea vescamur, naturam saperet. Audierat enim fortassis illud, miscuit argenti letalia pondera viui, cogeret vt celerem vis geminata necem, & facile quorundam legerat libros, affirmantium proprietates natiui auri, præcipueque lætitiam afferrentis & repugnantis lepræ, non reperiri in auro factitio, quibus tam ritè repugnauit Timon inter disputandum de rebus metheorologicis, quam perperam admisit astrologicas imagines ad auri confectionem accersendas: liberauerim ego eas qui hac suspicione laborant ab omni metu: nam si verum est, aurum quod fit per artem veram auri tenet essentiã, & quod est sequens accidentia omnia, quæ secundũ naturam fluunt ab ea, vt ante monstrauimus: ergo & lætitiam afferret, modo eæ sint partes auri, & aduersabitur lepræ, si ad aurum id pertinet; At dixeris fortasse, in aurum quod ars molitur & viuum argentum & alias quoque res uenenatas ingredi. Affirmauerim & ego ex rebus eisdem immnis in terræ sedibus aurum procreari. Deinde subdiderim posse per artem fieri aurum multifariam, non vno tantũ modo. Adiecero & illud si quæ forte adhibentur ad artem complendam venenata fomenta, non ad essentiam rei quæ fit ea pertingere, sed haberi inter instrumenta transmutationis huc, & illud etiam attulero viuum argentum, cum vel in argentum solidum, vel in aurum est redactum, vt viuum argentum esse desijt, ita lætalem ammisisse

proprietatem, siue ea fluxerit de occulta qualitate, siue, vt placuit Alberto de manifesto acumine, quod ex frigore & humore coaluerit. Nam & si gradum frigoris, humorisque secundum superare noluit, neruis tamen ob id nocere decreuit, quãquam sunt qui malunt nõ frigida viuum argentum, sed calida esse natura, idque de ipsius assensu facile nonnullisque alijs qualitatibus tueri contendunt: neque autem ommiserim permultas conuersiones, ea omnia quæ venenata dicuntur purgari beneficio ignis, & aliam formam, aliamque naturam induere, quod sanè contingit etiam in subterraneis specubus, vbi sulphur, æs, viuum argentum conueniunt ad promendam substantiam auri; Quod quanquam apud eos qui contra sentiunt saluberrimum habetur, tamen ea quibus conficiebatur antequam mutaretur & diuersam naturam esset nactum, etiam apud eosdem inter noxia computabantur, si dixeris habere in se rerum naturam parata quępiam alexipharmaca quibus careat ars. Dicam ego, quisnam est, qui consuluerit ipsam naturam, cum pareret aurum? quis percontari poterit obstetrices naturæ, vt ad præscriptum noscere queat, quænam auersantur, quænam repellantur, quænam sint ab omni suspitione libera, quænam sint quæ priusquam conueniant in id operis, ammittant virus, quænam sint quæ inter id parandum, aut postquam illud effecerint, exuantur eo, confirmari possent hæc exemplis

anima-

animalium, quæ ijs vescuntur salubriter, quorum esu necarentur, alia in causa est coquendi & transmutandi uaria uis, à diuersa manans animantis natura. Atque iterum exemplis uenenatarum rerũ uti possemus quæ mistionibus concoctionibusque quibusdam euadunt salubrica, ut in theriacis antidotisque plurimis plane compertum est: contra quoque fit, ut ex salubribus fiant perniciosa, nulla adiecta forinsecus noxia qualitate, sit in exemplo gallinaceum ouum, quod crudum si fuit plerisque omnibus excitat nauseam, si leniter coctum ut sorbitioni sit aptum, mirum perquam est salubre, si penitus induruerit igne nimio inter ædulia noxia præcipue numeratur. Dissultat enim non tantum ex uaria rerum mixtione uaria natura, uariæq; proprietates efluunt, sed ex coctura vel nimia uel minima. Ad hæc cum factitium aurum non distiguatur à naturali per humanã cognitionem, alioqui nec esse, nec dici posset eiusdẽ speciei si diuersis accidẽtibus, quę ducũt ad rei substãtiã cognoscẽdã secerneretur, cũ inquã nõ distinguatur, iã nullum est periculũ, iam nulla causa periculi, Quoniã aurum, quod coquendũ in cacabo ponis quod radis, quod percutis, quod in subtilissima ramenta dissecas, quod in aqua mergis feruentissima buliẽdum, nescis tu prorsus è uisceribus terrę sit errutum, an hominis arte confectum. Adde cũ antiquitus effectũ aurum aliquando sit, alioqui nõ stetisset ars apud plerosque, sed ab omnibus locis gẽtiũ

omnium consensione fuisset explosa & exibilata, ne dum viuus homo reperiretur, qui iactaret se artis eiusdem octingenta iusta volumina, & praeterea septem supra trigintamillia praecepta legisse, cum antiquitus inquam sit effectum, quod & experimentis iam probauimus. Quid habes tu aut causae aut argumenti uti factitium a natiuo dispescas. Num signum aut inusta nota, quoniã ita vetustas vt aetas nostra signabat aurum nota virorum principum, & ad officinas publicas conuehebat secernendum; Non color, Index enim lapis tanquam honorarius arbiter inter pares colores pro neutro dat litem. Non pondus, quando quidem bilanx non diuergit ab examine. Non teneritas, mollitudoue, cum utrumque flectenti tractantique non reluctatur. Non effectus, namque aut comesto aut epoto auro, id iure non potes adscribere, quod alius diuersae ascribet rei, ratione nullo pacto leuiore: cum enim plura simul non seorsum assumuntur ad quidpiam efficiendum, si diuersi promuntur effectus, cui natura rei diuersitatem eam debeas adscribere, certo non moueris, nisi diuersas rerum illarum naturas quae simul conuenere seorsum percallueris: nũquam enim deerit ocasio quod alteri adscribitur, adscribendi alteri, tantoque sese illa praebebit amplior, quanto fuerit aut maior mixtio, aut magis numerosa congeries. Itaque si nescis distinguere uerum aurum quod partu naturae nactus es ab eo quod tibi peperit artis industria, nunquam rite propi

nabis

nabis aurum. Nam aut omne habendum noxiũ si quodpiam dicatur insalubre, cum non habeatur, uti vidimus legitimum discerniculum, aut omne salubre, si aurum, quatenus aurum naturæ hominum conuernire dicatur, aut omne dubium, si alterum ab altero non secernis, uel lapide Lydio, vel examine vel aqua demum cui nomen est inditium a partitione, quoniam aurum ab argento dispescit, atque ita ab alterutro pernitiẽ nõ excludis. Quid? quod si vllum est salubre, id tamen quod nota principum & rerum publicarum in usu est ementium, & vendentium, putandum est insalubre. Miscetur enim æs vt lapis heraclius de eo fecerat coloratius inditium. Miscentur & alia non nulla, factitium quoque sal acerrimum, quod ammoniacon hoc est harenarium falso nomine citatur, Nitrum etiam quandoque & id viui argenti noxium, cui nomen factum est ex eo quod in sublime tollatur, quorum omnium concoctione contrahitur virus: æris enim rubigo recrementumue, quàm stomacho noceat, quis ignorat? vt prætaream alia quæ diximus pernitiosa, quorum vsus est in asuscendo aureis nummis fulgore apud argentarios & fabros auri: colorant enim aurum suapte natura pallidius uti magis emicet, atque corruscet; & de salubritate satis multa, nunc artis modum subsignemus & uulgi falsam opinionem refellamus.

COM-

COMMONITIO MVLTIPLEX EORVM, qui auro per chemiam faciendo nauant operam, simulque uulgatæ illius quæstionis cur plurimi sint inopes, qui auriferæ arti uacant dissolutio. Cap. VI. & ult.

OS autem qui per artem quærunt aurum monitos velim, ne supra facultates sese dedant experimentis, neue ob id certiora dimittant studia, neu magnas sibi polliceantur diuitias, neu principatus affectent & regna uana spe lusi. Vt enim Deus non promittit omnes homines tenuioris (vt uulgo dicitur) fortunæ, qui aut gloriæ student, aut mercaturã exercent eos, aut regno principatuue potiri, aut ingentibus affluere diuitijs, vt etiam noluit eos omnes qui litterarum studijs incumbunt antiquorum uel æquare gloriam, vel superare, non secus putandum hac in re, vt magna sic perdificili & rara, quandoquidem sua dona Deus pro arbitrio distribuit suo, non nostro. Nam si uana noxiaque cogitauerint, qui parant aurum & quærunt mutare metalla, si plus nimio sibi promiserint, & in aere (vt dici prouerbio solet) castella ędificauerint, facile ipse se decipiendos, & eludendos agnoscant. Cum a se ipsis, tum ab improborum & spirituum & hominum fraudo-

fraudolenta nequitia. Memini edoctũ olim quẽdam, ab amico cui factum dicebatur supernũ oraculum se se quã quęreret auri faciendi facultatẽ non indepturum, si ad superbiam, si ad nocendum abuteretur, concedendam si eius compos euaderet in bonũ animæ & corporis. Noui aliũ, qui mihi asseruerit semel se ex mobili argẽto quod viuum dicitur stabile, verumq; argentum confecisse succis, & folijs herbarum, idq; vendidisse peritis explorandæ metallicæ veritatis, eisdem mox vsum se folijs frustra, & quod semel perfecerat nunquam alias, quanquã id sæpe tentauerit perficere potuisse. Alium noui, qui adhuc apud viuos moratur, cui cũ argentum & aurum circiter quindeties per artem effectum esset, amisit artem eam, accepitq; oraculo socij per quietem habito id ingratæ mentis vitio contigisse, vt hinc etiam veritatem apostolici dicti condiscamus, neque qui plantat, neque qui rigat est aliquid, sed incrementum dat Deus; Retulit quidam mihi se se aurum ex argento fecisse semel magna copia, secundo eisdem se vsum rebus fecisse quidem sed minima semper quantitate, sic vt detrimentum lucro maius esse supputauerit. Venisse in mentem vti detrimẽtum effugere posset, si non ex argento sed ex ære melioris conditione metalli se se consequi experiretur, idq; se coniecturis firmis nixum tentauisse, cumque in eo fuisset vt rem se se speraret indepturum miris modis euenisse, vt nihil omnino consequeretur. Aliquando euanida

materia,

materia, aliquando casibus varijs intercurrentibus, eius tamen conditionis, vt aperte cognosceret impedimenta aliunde quam ex humana potestate proficisci. Idem affirmauit ab amico, qui expertus hoc ipsum fuerat accepisse, qui cum ex cinabari fecisset argentum optimum sepe numero sese postea insistentem operi maiore cum diligentia semper euentu rei fuisse frustratum, tu autem rationibus euenta confirmato. Nam in ijs, quę de terrę cauernis eruuntur, tibi maxime necessaria etiam mōstra, quandoque & abortiuos partus uidebis: prodit in naturalibus quæstionibus Anneus Seneca, sicut in nostris corporibus sic in illis humores sæpe vicia concipere, cum uel ictus, vel loci quassatio, vel senium, aut frigus, aut æstus corrupere naturam, vt mittam & ignis uel exuberantiam uel defectum, & artificis, vel imperitiam uel indiligentiam, sileāq; maligni dæmonis multiplicia commenta, sed & si omnia, quæ optas ex uoto etiam affluxerint, non autem tibi Dei adsit munus operam perdes: & cum tempore iacturam facies impensarum, quę quidem in nostris enigmatibus, sed absque perplexitate enigmatum cecinisse meminimus.

Dummodo perpetuum seruet natura tenorem,
Dum manus artificis, dum mens nō fluxerit usquā,
Illa enim sueuit progignere plurima monstra,
Ignibus interdum nimijs oppressa calore,
Interdum minimo defecta, ut frigida multo

Mater

Mater Anus gestare solet sua viscera partu,
Et solet artificis diuersa per auia ferri
Mens lassata nimis, duroque intenta labori,
Atque hinc fessa manus deflectit tramite recto,
Attamen in uanum cuncta hæc quæsiueris ante
Ni vellit omnipotens, sine quo sunt irrita semper
Naturæ atque artis molimina cuncta, nec vllis
Aut vita, aut vires possunt consistere rebus.
Interdumque malus Dæmon se se ingerit atque
Omnia perturbat, ni compescatur Olympo:
Nam memini, memini in fuluum mutarier atra
Ordine naturę transuerso, iamque metallum
Effugere ex oculis, res est non falsa renidens,
Et calcè flammæ victricem tendere in auras
Ignibus exiguis, paruoque afflata uapore
Disperijt subito, in tenues euanida uentos
Mirabar, causamque simul scrutabar Olympo,
Cum lux affulsit menti caligine pulsa,
Namque crucis signum pepulit ludibria nigri
Ditis, & in priscum res est renouata vigorem,
Tantus honor nostro est, & tanta potentia regi,
Qui genus humanum ligno seruauit ab alto,
Qui si orsis adstet placidus, si cæpta secundet,
Plus tibi tu adijcies solers, vtriusque metalli
Illiricæ, quam quod dederant tibi Roma cauernæ,
Quam quod Callaicis effoderat Astur in antris,

Nec

Nec post hac regis phrygij miraberis aurum.

Proinde non inutiliter, quod ante dixi repetam, neque enim doceri satis possunt ignari, nec peruicaces superfluo commoneri. Non inutiliter inquã repetã non posse hinc artis uituperatores sarcire calumniã. Nam queadmodũ nec agricolationi, nec medicinę prudens obnunciaueris ob ammissum prouentum agri, & ob id quod ęgri moriantur, cum non ab arte solum, sed à natura & à diuino decreto præcipuis causis id planè dependerit, sic nec ab auro & argento faciendo abhorueris ob effectus interdũ irritos, aut minus uberes. Artis enim præcepta non ęterna sunt, nec omnibus firmata numeris. Cur igitur necessariam primæuamque artem agricolendi cum inanis est quandoque reditus non calumniaris? nec reijcis utilem non minus quam veterẽ medendi corperibus humanis, facultatem, cum nõ prodest? Nempe quod noris frustrari diuersis ex causis promissis ab illis effectus frequenter posse, docta & fortassis ab ipsarum artium scriptore Cornelio. Vt enim ait alimenta sanis corporibus agricoltura, sic sanitatem ægris midicina, promittit. Non præstari inquit alimenta, nec sanitatem, sed promitti prudentissime id quidem ob effectus interdum irritos, non secus policetur chemicæ professor artis aurum & argentum. An confidentior ipse in auro faciendo fuerit quam Hippocrates in reducenda prospera ualetudine, cuius est sententia, experimentum plenum

num esse periculi. Quandoquidem nec malagmata prosunt semper quę profutura scripsit antiquitas, neq; simplicicia medicamenta præstant semper, quæ policentur: Neq; medicorum etiam colegia ne non moriatur eger, cui adsistũt semper effecere, tamet si sanitatẽ sępe spopõderint. Adde paucorum esse sublimem illum apicẽ faciendi auri magna pondera parua cũ impensa. Nam peculiari Dei dono rarissimis id est concessum, ut propterea plurimũ intersit, multum conficias auri, multo cum lucro. Nã parum fecisse quid refert? Ad solam speculationem id tãtum pertinet ut agnoscatur id esse uerum, quod inter se metalla uertuntur. Ad diuitias nihil & magnarũ rerum effectus, etiam si sexcentis queas modis aurum parare: sunt enim qui uix possunt impensas tolerare, sunt qui senserint detrimenta, sunt qui statum non habeant, & fixum ordinem, sed uarium, vt hinc dissoluere facile possis quęstionem vulgi sciscitantis identidem. Cur egeãt sępenumero, qui aurum se se facere posse non diffitentur, in promptu solutio. Aut enim parum conficiunt auri, aut si multum, plurimis cum impensis, aut variant experimenta sic vti quod sæpe contingit id perpetuo tenore non respondeat. Aut metus immaniorũ Principũ & auarissimorũ perturbat, aut locus aptus deest, aut societas & famulitiũ non adest. Vt omittam leuem multorũ & ineptã credulitatẽ cum imperitia coniunctã, & fraudolentorũ artificũ nequitiam uersipellẽ, quibus rebus etiam

etiam iure nequeas in artẽ calumnias irrorare. ſed quid mirum? ex furnulis quandoque non lucrum prouenire, ſed ſæpe detrimenta, quando etiam in fodinis id ſępe noſtra tempeſtate contingerit, item vetuſtati. Vnde illa Demetrij phalerei in quæſitores auri per terre cauernas falſa reprehenſio, quod manifeſta pro incertis prodigunt, nec eorum quæ ſcrutantur facti compotes, quæ poſſidebant perdidere. Verum vt adſint omnia quæ parauerís magno ſtudio magna impenſa, quæ votis etiam omnibus concupieris, nõ adſit diuinum decretum, fruſtra laboraueris. Videre licet in operibus naturæ hoc ipſum, quandoquidem in conceptibus origineque mortalium propter conditiones uarias fæmineæ ſterilitatis, inutiliſque maſculini ſeminis: plurimæ quoque eſſe poſſunt cauſæ, quibus fiat aborſus, & præter illas eſt neceſarium diuinę propoſitum uoluntatis, ut in lucem prodeat infans, qui dilitefebat in utero. Quanto magis illud idem conſpicari dabitur in artis effectibus: ad ſummam nulla eſt ars nixa coniecturis, quę ſemper ſtata ſit & immobilis, nec vlla eſt tam certa, tam inconcuſſa, quę magna ex parte mutationi materię non ſit obnoxia, omnino vero ſubiecta diuinæ voluntati. Quę ſi tibi in auro conficiendo fauerit ab omni mentis elatione cupidineque caueto. Nunquam non formidãs, ad beneficium tibi ſit id conceſſum, an ad pęnam? & ſępe cogitans illud Auguſtini. Non

minus

minus verum quam elegans elogium. Quod multa Deus negat propitius, quę concedit iratus. Quare primum Deo gratias immortales habeto, & quoad fieri potest referto: deinde omni modestia istud accipito cęleste munus, eoque & sanctè, & pie vtere, ad Sanctissimę Trinitatis, quę vnus est Deus, honorem & gloriam, atque ad propriam & aliorum hominum vtilitatem.

FINIS.

